

İlyada Destanı ve Apollon Smintheus Tapınağı

A. Coşkun Özgünel

Apollon Smintheus tapınağı, Kuzeybatı Anadolu'da, Biga yarımadasının güneybatı köşesinde, eski adı ile Külahlı, zamanımızdaki adlandırması ile Gülpınar Köyü'nde yer almaktadır. 1994 yılında belde olan Gülpınar; Çanakkale ili, Ayvacık ilçesine bağlı, merkeze 100, ilçeye 43 km uzaklıktadır. Apollon Smintheus tapınağı bugün "Bahçeleriçi" olarak adlandırılan mevkiinde yer alır (resim 1). 1980 yılları başında tapınağın üzerinde ve çevresinde köye ve özel kişilere ait dört zeytinyağı fabrikası yer almaktaydı. Bunların ikisi kamulaştırılmış ve tapınağın temeli üzerinde yükselen mengene yıkılmıştır (resim 2). Diğeri ise 1992-93 yıllarında onarılarak depo-müze işlevi verilmiştir.

Gülpınar beldesinde yer alan Tanrı Apollon'a ait Smintheion kutsal alanının duyurulması ve tanımı, Troas bölgesine yapılan araştırmalarla olur (Smintheion 5 vd., dipnot 10). J.B. Lechevalier 1785 yılında Babakale-Lektum'dan-Bababurnu (Smintheion 5 vd.) Alexandria Troas'a giderken tapınağı gören ve kalıntılarından söz eden ilk araştırmacıdır (Smintheion 5 vd.). Tapınağın Apollon ile birlikte tanımlanması, 1853 yılı sonbaharında Troas Bölgesi'ne ve yöreye harita çalışması için gelen İngiliz kaptan R.N. Spratt tarafından gerçekleştirilir. Spratt, Külahlı'da (Gülpınar) rastladığı kalıntıların Tanrı Apollon'a ait, İon düzeninde yapılmış bir yapı-tapınak olduğunu bilim ve arkeoloji dünyasına duyurur (Smintheion 6 vd.). Kutsal alanın Apollon Smintheus kültüne ait olduğunu; tapınakta ve köy içindeki bir evin duvarında rastladığı iki yazıt aracılığı ile saptar (Smintheion 6 vd.). Spratt'tan sonra 1861 yılında bölgeye ilk kazıları yapacak olan Richard Popplewell Pullan gelir (Smintheion 29 vdd.). R.P. Pullan 1866 yılı sonbaharında Gülpınar'da 13 Eylül-22 Kasım tarihleri arasında "Society of Dilettanti-İngiliz Amatör Arkeologlar Derneği" adına kazılar yapar ve tapınağı bilimsel bulgularla Spratt'tan sonra arkeoloji dünyasına bir kez daha duyurur. Tapınağın Apollon Smintheus'a ait olduğunu kesinleştirecek yeni bulduğu bir yazıtı temizletmek amacı ile İngiltere'ye yollar (Smintheion 6 vd., dipnot 19). 100 yıl sonra 1966 yılında Hans Weber tarafından tapınak tekrar arkeoloji dünyasına anımsatılır (Smintheion 6 vd., dipnot 22).

Apollon Smintheus tapınağı, Hellenistik Çağ Batı Anadolu mimarlık sanatında kendine özgü mimari tasarım ve ona bağlı özgün plastik yapıtları ile arkeoloji dünyasında bugün de önemini korumaktadır. Sminthos-fare sözcüğü ile Tanrı Apollon'un birçok yerde kutsal alanı olduğunu ve onur gördüğünü söyleyebiliriz (Smintheion 8 vd., dipnot 27). A. Erhat'ın daha öncede vurguladığı gibi, adı Yunanca olmadığı halde (Smintheion 8 vd., dipnot 28), Zeus ile Titan kızı Leto'nun oğlu Apollon, Yunanlı bir tanrı olarak tanımlanmıştır. Apollon sözcüğünün etimolojisini yaparken, onun kesin bir Yunanca sözcük olmadığına bir çok araştırmacı değinmiştir. Bununla kökeni için kesin bir bilginin olmadığını, ancak Anadolu'dan gelmiş bir Hitit tanrısı (Smintheion 8 vd., dipnot 31) veya Likya kaynaklı bir tanrı tanımında birleşmiştir (Smintheion 8 vd., dipnot 32). Bu tanrının Troas Bölgesi'nde onurlandırılmış olduğunu, öncelikle Homeros'un İlyada Destanı'ndaki "*Leto ile Zeus'un oğlu, güzel saçlı Leto'nun doğurduğu*" deyişlerinden ve Akhilleus'un büyük öfkesine neden olan olaylardan öğrenmekteyiz (A. Erhat, I 1-37 vd.). Tanrının fare-sminthos epithetonu ile tanınması, onurlandırılması ve kültler oluşturulması, ilk kez Troas bölgesinde karşımıza çıkar. Bu konu üzerinde bilgilerimizi antik yazarlardan; Polemon, Kallinos ve Aelian'ın anlattıklarından öğreniyoruz (Smintheion 9 vd., dipnot 39). Smintheos kültünün Apollon için kutsallığı, Welcker tarafından değişik bir biçimde yorumlanır. Geleceği söylediği, özellikle hava tahminlerine yardımcı olduğu için fareyi Apollon'a kutsal görür. Ayrıca bir takım tahminlerden çok, Apollon'un kuvvetiye karşı, güçsüzün yanında olduğuna da değinir ve Apollon'un Smintheus epithetonunun fare-veba tanrısı olarak tanındığına işaret eder (Smintheion 10 vd., dipnot 47). Kültün en iyi biçimde onurlandırıldığı ve kutsal alanının bulunduğu yöre, bugünkü Gülpınar köyü içinde yer alan kutsal alanla örtüşür (Smintheion 15 vd., dipnot 78). Hellenistik Çağ'dan itibaren çevrede basılan sikkeler kutsal alanın tanınmasında da en büyük etkidir (Smintheion 22 vd., dipnot 121). Paros'lu Skopas'ın Tanrı Apollon için yaptığı kült heykelinin varlığı da kutsal alanın önemini bir kez daha ortaya koyar (Smintheion 22 vdd., dipnot 122-125).

Tapınak Temel Yapısı

Pullan'ın da daha önce saptadığı gibi, tapınak üç farklı malzemeden yapılmıştır: Tüf (limestone) kabataş, andezit-bazalt (ragstone) karataş ve mermer (Smintheion 29, 83 vdd., dipnot 296, 297). Tapınağın stylobat yüzeyi tüm yabancı yapılardan temizlendikten sonra boyutlarının sağlıklı ölçülmesi mümkün olmuştur. Newton, Pullan'ın tapınakla ilgili taban ölçülerini

100 x 160 feet olarak kabaca verir¹. Pullan tarafından çizilen temel planındaki ölçüleri alırsak tapınağın; 98.50 x 157.09 feet, yani 30.02 x 47.88m ile stylobatın 74.08 x 132.67 feet; metre olarak 22.57 x 40.43m olduğunu görürüz (Smintheion 85 vd., dipnot 309). Özgünel kazıları sonunda; temel ölçüleri 30.54[55] x 47.91m ve stylobat ölçülerini 22.39 x 40.27m olarak saptanmıştır. Cella'yı oluşturan bölümlerin korunan boyutlarını; pronaos 7.15m, naos 12.40m ve Ophisthodomos 2.95m ile tüm iç alanların genişliğini 7.00m olarak verebiliriz. Tapınak bir İon pseudodipterosu ve 8 x 14 sütun sıralı Pyknostil, dar stil ve 11 basamak üzerinde yükselen podyum biçimli alt yapısıyla Anadolu'da Geç Hellenistik Dönem'in önemli kutsal alanlarından biridir (Smintheion 89 vd., dipnot 320).

Tapınağın yüksekliği 17.24m'dir. Entablature yüksekliği ise 4.95m olarak saptanmıştır. Smintheion'da ele geçen sütun kaidelerini O. Bingöl'ün daha önce söylemiş olduğu gibi, kendine özgü karışık biçimiyle "ünik" olarak tanımlamak mümkündür (Smintheion 91 vd., dipnot 322). Ancak 1980 Özgünel kazıları sırasında ele geçen birçok kırık parça, kaidenin yeni bir biçimde tamamlanmasına ve karışık bir ünik stilin ortaya konmasına da olanak vermiştir. Kaide yüksekliği 0.74m'dir. Smintheion "ünik" kaidesi, altlıksız "plinthe'siz" olarak stylobat üzerine oturur (Smintheion 92 vd., dipnot 323). Üst yapıyı taşıyan sütunlar yedi tamburdan oluşur. 24 yivli olarak oyulan tamburların yüksekliği 8.90m, kaide ile birlikte 9.696m, kaideden arşitrava kadar, başlıkla birlikte 10.096m'dir. Apollon Smintheus tapınağının en önemli özelliklerinden biri, İon başlıklarının altında yer alan, plastik bezemeleri ve tambur boyun altındaki yivleri ile 6. tamburun üzerine oturan ve 6 adet ele geçen columna caelata'dır (Smintheion 93 vd.). Yükseklikleri 0.74m olarak ölçülen figürlü tamburların üçü Homeros'un İlyada destanındaki olayları anlatan figürlerle işlenmiş, diğer üçü ise bukephalion-girland bezemeleri ile süslenmiştir (Smintheion 93 vd., dipnot 328). Newton'un ve Pullan'ın sözünü ettikleri, bulamadıkları tambur parçaları bizce columna caelata'dır. Smintheion bukephalion-girland bezemeli tamburları ise Hellenistik Çağ Yunan dünyasında ve Anadolu mimarlık sanatında ilk kez bu biçimde karşımıza çıkarak bir "ünik"liği daha gözler önüne koyar (resim 16). Smintheion kutsal alanının mimari düzeni içinde üst yapı taşıyıcılarından olan sütun başlıkları en tanınmış mimari öğelerinden birini oluşturur (Smintheion 95 vd.).

¹ İbid., Newton ölçüleri yuvarlatarak vermiştir. Bu düşüncesinde de haklıdır. Çünkü temel taşları birinci sıralarda bir hat üzerinde görünmezler.

Batı Anadolu Hellenistik Çağ tapınak yapılarının çoğunda, özellikle de Hermogenes Okulu örneklerinde, baştaban üzerinde friz bloklarının yer aldığı bilinir (Smintheion 96 vd., dipnot 345). Toplam 19 adet friz bloğu ele geçmiştir (Smintheion 96 vd., dipnot 346).

Tapınağın Plastik Yapıtları

Homeros'un İlyada Destanı'nın konusu Troia Savaşı olmakla birlikte, hem bu savaşın kısa bir bölümünü, hem de masalsı söylencelerin küçük bir bölümünü kapsar. Olay Hellespont'a gelen Akha'ların, Troia varoşlarındaki 10 yıllık yaşam serüveninden bir kesittir. İ.Ö. 9. yüzyılda (850) yaşadığı sanılan ve aslen İzmirli olan ve Yunus Emre gibi, hemen her yerde mezarı olduğu söylenen bir halk ozanının görkemli yapıtıdır (A. Erhat, 9 vdd.). Apollon Smintheus tapınağının plastik yapıtlarında Homeros'tan tam 700 yıl sonra Akhilleus'u, Hektor'u, Priamos'u, Andromakhe'yi, daha nicelerini betimleyenler, "Anadolulu olmaktan çok mutluydular ki", Anadoluluk sentezini bu kutsal alanda çok görkemli bir biçimde ortaya koymuşlardır. Pompeii duvar resimlerinde doruğuna erişen, daha sonra yumuşak Palombino mermer levhalarda betimlenen İlyada tasvirleri "Tabula İliaca", Roma ve Bizans uygarlıklarında da olayın ve kahramanların büyüklüğünü ortaya koyar (Smintheion 102 vd., dipnot 371).

Apollon Smintheus tapınağının figürlü yapı plastiğini, iki grupta incelemek mümkündür:

- 1- Figürlü sütun tamburları (columna caelata): Altı adet ele geçen tamburlardan üçü insan figürleri ile, diğer üçü ise bukephalion-girland bezekleri ile süslendirilmiştir.
- 2- Frizler: Pullan kazılarda altı friz levhasına rastladığını söyler. H. Weber, Gülpınar'da yaptığı araştırmalar sırasında üç frizi tanıtırken, Pullan'ın tariflerine uyan bir frizin olduğuna değinir (Smintheion 103 vd., dipnot 373).

İlyada'daki olayların gelişimi ile Smintheion plastik yapıtları arasında bir bütünlük ve bir planlama söz konusudur. Olay columna caelata'da başlar ve frizlerde devam eder. Eldeki buluntular ile İlyada'nın 24. bölümüne ulaşılır (Smintheion 104 vd., dipnot 376).

1. **Columna caelata** (Smintheion 104 vd., dipnot 377): Çok tahrip olmasına karşın üzerinde yer alan figürleriyle, Homeros seslenişlerinin başladığı ilk örnekte (resim 3-7); iki erkek, on bir kadın betimlemesi kabartma biçiminde yontulmuştur. Destan, genç kızların Musa'lara seslenmesiyle başlar. Koruna

gelen Khiton giysili dokuz genç Musa'ları, yarı çıplak vaziyette olasılıkla sağ eli ile asasını tutan erkek ise Zeus'u tasvir eder (Smintheion 104 vd., dipnot 378). Kısa elbisesi ve sağ elinde tuttuğu meşalesi ile kadın betimi, Apollon'un kız kardeşi Artemis olmalıdır. Diğer iki figürden birinin Musa'larla olan ilişkisi de göz önüne alınarak Apollon ve üçüncü figürün ise, tanrısal ailenin kadını, Zeus'un eşlerinden biri, çocukların anası Leto olmalıdır. Silindirik alanda sıralanan figürlerin başlangıcını Zeus ile başlatırsak, tanrının sağında ve solunda Musa'ların (resim 3-4), aralarında kalan alanda ise aileden Artemis, Leto, Apollon'un (resim 5-7) betimlendiğini görürüz (Smintheion 105 vd., dipnot 379). Smintheion figürlü tamburunda Apollon aile üçlüsü ile birlikte Zeus ve Musa'ların oluşturdukları düzenlemeye başka bir örnekte rastlama olanağımız yoktur. Öfke ile başlayan destan ve tanrıların birbirlerine düşmeleri, öykünün özünü oluşturur. "Apollon, Leto ile Zeus'un oğlu. Krala kızıp orduya kıran salan o", dizeleri ile Musa'ların hep beraber betimlenmeleri, bizce Smintheion kurgusunun bu ilk sahnelerini yontucular, I. columna caelata ile başlatmak isterler.

2. Columna caelata: İlyada kitap I/9. savaş yılı/1-9 gün: Veba

- (1) Chryses (Smintheion 106 vd., dipnot 385). Agamemnon önünde, kızı Chryseis'i ister, arzusu reddedilir (İl. I. 12 b-32).
- (2) Chryses kumsalda; Tanrısı Apollon'dan Akha'lardan öcünü almasını ister (İl. I. 33-43).
- (3) Apollon veba mikrobunu salar (İl. I 44-53).

İkinci columna caelata üzerinde hemen hemen tümü tahrip olmuş altı figür izlenmektedir. Yukarıda verdiğimiz sıralamaya göre, tambur üzerinde 1. ve 3. seslenişler yer alır (resim 8-10).

I. Sahne: Chryses, Agamemnon'un önünde duruyor ve kızı Chryseis'i (resim 8-9) ondan geri istiyor. Ancak arzusu Agamemnon tarafından kabul görmez (Smintheion 106 vd., dipnot 386). Olaylara sebep olan Agamemnon'dur. O, Apollon rahibi Chryses'in kızı Chryseis'i Chryse'den kaçırarak kavganın başlamasına neden olur (Smintheion 106 vd., dipnot 387).

II. Sahne: Apollon'un veba mikrobunu yollaması (Smintheion 107 vd., dipnot 388). Ceza olarak Apollon, Akha'ların gemilerini demirledikleri yere veba mikrobunu oklarıyla salar (resim 10). F. Brommer'in özetleyerek verdiği Agamemnon, Chryses ve Apollon arasındaki kavga ve çekişmeler, bu olayların anlaşılmasında bize yardımcı olacaktır (Smintheion 107 vd.). Baba Chryses Troia önlerindeki Yunan-Akha ordugâhına giderek kızı Chryseis'i geri almak

ister (A. Erhat, I. 12-33). Chryses, kızını kurtarmak için giriştiği çabada başarılı olamaz. Agamemnon tarafından aşağılanan baba, onuru kırılmış olarak Akha ordugâhını terk eder. Deniz kenarına gider ve orada Apollon'a ilk kez yakarır. Ancak Chryses'in bu duası ile ilgili hiçbir betimleme bugüne kadar tapınak kazıları sırasında ele geçmemiştir (A. Erhat, I. 35 vd.).

I. Sahne: Sahnenin ortasında Agamemnon (resim 8-9) tahta oturur vaziyette betimlenmiştir. Onun karşısında uzun giyimli erkek figürü, olasılıkla Apollon Smintheus tapınağının rahibi Chryses olmalıdır. Chryses'in arkasındaki figür, khiton giymiş bir kıızı, Chryseis'i tasvir eder. Chryseis de amca kıızı-kuzeni Briseis gibi bir savaş ganimetidir (Smintheion 109 vd., dipnot 391). Chryseis'in arkasında iki sığırın çektiği iki tekerlekli bir kağı yer alır. Kağının sepeti ise baba Chryses'in Agamemnon'a kurtarmalık için getirdiği armağanlarla dolu olmalıdır. Bu sahne ile ilgili son figür Agamemnon'un arkasında yer alan, ona kehanette bulunan Kalkhas'tır (Smintheion 109 vd., dipnot 392). Agamemnon ile rahip Chryses'in ilk kez karşı karşıya geldikleri rica sahnesine, tasvirli sanatta rastlarız (Smintheion 109 vdd., dipnot 394-395). Ancak şimdiye kadar ele geçen İlyada betimlerinde Akha'ların bilicisi Kalkhas-Agamemnon beraberliği ve Kalkhas'ın çıplak olarak betimlenmiş bir örneğine rastlamak olanaksızdır. Kalkhas'ın bu syntax içinde betimlenmesi, tapınak için bir ünlüklik-ayrıcalıktır (Smintheion 110 vd., dipnot 397). Smintheion örneğinde Chryses'in arkasında Chryseis betimlenmiştir (Smintheion 110 dipnot 398). Ancak Smintheion ikinci columna caelata'sı üzerinde betimlenen farklı temalar, İlyada Destanı'nı destekler.

II. Sahne: Apollon Smintheus tapınağının üzgün rahibi Chryses, evine dönerken deniz kenarına iner ve hizmet verdiği tanrısı Apollon'a ilk duasını yapar (Smintheion 110 vd., dipnot 399). Apollon Smintheus tapınağının plastik yapıtları çok tahrip olmuştur. Apollon'a adanan bu tapınakta, Apollon'un rahibi ile olan bazı sahnelerinin bulunamaması bir rastlantı mıdır? Chryses'in, efendisi Apollon'a yakarış sahnesi ele geçmemiştir (Smintheion 111 vd., dipnot 400). Chryses'in duaları sonrasında söylence şöyle gelişir: Apollon, Akha ordugâhına hakim bir tepe üzerine çıkar ve okları ile gemilere veba mikrobunu atar. Columna caelata'nın diğer yüzünde, yani II. sahnede sözünü ettiğimiz bu olayların betimlendiğini söylememiz mümkündür. Bir kayalık alanda oturan yarı çıplak bir erkek figürü, yayını germiş, karşısındaki bir hedefe ok atmaktadır. Sahnenin bu bölümü de diğer betimlemelerde olduğu gibi çok tahrip olmuştur. Ok atan kişi Tanrı Apollon'dur (resim 10), (Smintheion 111 vd., dipnot 401). Apollon'un önünde, oklarını yolladığı alanda bir geminin kıvrık burnu ve yarısı görülür

(Smintheion 111 vd., dipnot 402). Geminin ortasında ise, ayakta duran ve uzun elbise giyen bir kadın figürü yer alır. Bu kadın olasılıkla Tanrıça Athena olmalıdır (Smintheion 111 vd.). Geminin önünde, yerde yatar vaziyette çıplak insan figürleri vardır. Bunlar Apollon tarafından öldürülen Akha'lı askerler veya tayfalar olmalıdır.

3. *Columna caelata*: İlyada Kitap I/9. savaş yılı/11. ve 21. gün.

(1) Odysseus ve arkadaşları Chryse'de (İl. I 430 b-476).

(2) Odysseus ve arkadaşlarının Chryse'den dönüşü (İl. I 477-487).

(3) Thetis ile Zeus, Thetis'in ricası. Zeus söz verir (İl. I 493-533 a).

Bu *columna caelata* üzerinde on insan figürü ile dört hayvan figürü betimlemeleri yer alır. Yine bu örnekte de İlyada'dan iki konu betimlenmiştir. Tambur üzerinde betimlenen iki konu verdiğimiz kurgu planına göre; 1. ve 3. seslenişlerdir (resim 11-15).

I.Sahne: Odysseus (resim 11-12) yanındaki arkadaşı ile koyunları tapınağa götürüyor, arkasında genç bir adam, elinde gümüş testicik, onu izleyen, omzunda kurban taşıyan ve iki boğa, arkasında tahrip olmuş iki figür ve boğaların önünde duran genç kız, altar ve basamağı üzerinde rahibe (resim 13) yer alır (Smintheion 113 vdd.). Olayın ağırlık noktasını kurbanların getirilişi ve sunakta gerçekleşecek ritüelikle sunular oluşturur. Birinci sahnede toplam altı insan, iki boğa ve koyunlar yer almaktadır. Sahne sağdan sola doğru gelişir. Sahne, gemiden sunağa varışı ve kurbanların getirilişini anlatır. Koyunları altar yönüne götürenler Odysseus ve arkadaşlarından biri olmalıdır. Onları izleyen elinde gümüş bir testi tutan genç yer alır. Gencin arkasında ise, çok tahrip olmuş bir figür yer alır (Smintheion 116 vd., dipnot 405). Olayın sonuçlandığı alan çok iyi korunmuş kabartmaları ile karşımıza çıkar. Sunak, iki kadın figürü ve sunağa getirilen iki boğa (resim 13-14), (Smintheion 116 vd., dipnot 406) konuyu tamamlar. Sunağın basamağı üzerinde giyimli, ayakta duran kadın büyük olasılıkla kurban sahnesinde görev alan ve ritüeli yöneten rahibe olmalıdır. Rahibenin arkasında yere basan giyimli, ikinci bir kadın yer alır. İkinci kadın figürü bizce destanda olaylara sebep olan Chryseis olmalıdır.

II.Sahne: Thetis oğluna yapılan haksızlık için Zeus'a (resim 15) gider. Zeus kızı Thetis'e oğlu Akhilleus'a yardım için söz verir (A. Erhat, I 493-533a). Chryseis'in geri verilmesi ile olaylar durulur, Akha ordusundaki ölümler sona erer. Ancak Akhilleus'un öfkesi bitmez ve olaya annesi Thetis çözüm arar. Üçüncü *columna caelata*'daki ikinci sahnede, bu tema kısa olarak Homeros'un dizelerine bağlı kalarak betimlenmiştir. Zeus ile Thetis destanda

bir kez daha karşı karşıya geleceklerdir (A. Erhat, XXIV 103-119). Zeus tahta oturur vaziyette betimlenmiştir (Smintheion 118 vd., dipnot 408). Zeus'un önünde diz çökmüş biçimde uzun giysili kadın figürü, Thetis'tir. Tanrı Zeus sağ elinde asasını tutmaktadır. Ancak asadan yalnızca tambur torusu üzerinde kalan parça, bronz bir çubuk olduğunu kanıtlar. Zeus sol elini sol bacağı üzerindeki elbise tomarını tutar gibi koymuştur. Thetis sol eliyle önünde diz çöktüğü tanrının sol dizine dokunmaktadır. Sağ eliyle ise, Zeus'un çenesine-sakalına dokunmaktadır (Smintheion 119 vdd., dipnot 409). Ambrosiana minyatürleri arasında yer alan betimleme konu ile yakınlık kurar (Smintheion 119 vd., dipnot 410). Smintheion örneğine çok yakın olan iki örnekte Milano minyatüründe Zeus'un sol eliyle asasını tuttuğu görülür. Smintheion betiminde ise, Zeus sağ eli ile aynı biçimde dirsekten kırılmış bir biçimde yukarı kalkmış kol ile asayı tutmalıdır.

Frizler

Apollon Smintheus tapınağının plastik yapıtları içinde önemli bir yer işgal eden friz levhaları (1-19), İlyada Destanı betimlemeleri ve diğer Troia ile ilgili söylenceleri kapsar. Friz bloklarını İlyada bölümlerine göre sıralamak olanaklıdır.

Chiron-Akhilleus

Friz (1): resim 17

Akhilleus'un babası Peleus, oğlunu eğitimi için Kentaur Chiron'a teslim eder. Chiron Yunan kahramanlık öykülerinde insancılığı ve sempatik kişiliği ile hiçbir zaman hayvan olarak tanımlanmak istenmez. Chiron'un doktorluk, iyileştiricilik yanı da bilinir (A. Erhat, IV 215-219). Homeros İlyada Destanı'nda Akhilleus ile Chiron'un ilişkisine çok ayrıntılı bir biçimde dokunmaz (A. Erhat, XI 830-832). Friz (1) çok tahrip olmuş durumuyla iki parça halinde ele geçmiştir. Friz üzerinde bir mimari yapının çok tahrip edilmiş cephesi yer alır. Friz levhasının kırık sol parçası üzerinde arka planda dikdörtgen bir blok görülür. Üzerinde sol köşesinde çok kaba yapılmış (?) bir üç ayaklı kazan benzeri bir kap ile sağında boru-boynuz biçimli (?) bir cisim betimlenmiştir. Bir sunak ve armağanların bulunduğu bu kütlede önünde ise sol yöne doğru hareketli, vücudunun ön bölümü betimlenen bir Kentaur (resim 17) yer alır. Kentaur'un solunda, sunak kütesine, sağa doğru gelen, üzerinde olasılıkla kalın bir kumaştan yapılmış elbisesiyle bir genç figürü betimlenmiştir. İki sütun arasındaki alanda yine uzun giysili bir kadın figürü yer alır. Çok tahrip olması, kişilik yönünden bir belirlemeye imkân vermez.

Friz bloğunun sağında ikinci sütunun önünde betimlenen kısa giysili bir figür görülür. Kısa pilili giysisi, duruşundaki ağırlık, bu kişinin bir erkek olduğunu ve önemli bir kişi olabileceğini aklımıza getirir. Akhilleus'un çocukluğu Chiron'un yanında geçer. Peleus Akhilleus'u Chiron'a götürdüğü zaman, Chiron'un annesi Philyra ve karısı Chariklo'nun da orada görüldüğünü ve eğitime yardım ettiği söylenir (Smintheion 122 vd., dipnot 416). Bazı vazolar üzerindeki betimlerde, Akhilleus'un annesi Thetis'in de olaylarda yer aldığı görülür (Smintheion 122 vd., dipnot 417). Hermes ve Athena'nın da Chiron-Akhilleus ikonografisi içinde betimlendikleri bilinir (Smintheion 122 vd., dipnot 418). Smintheion frizinde betimlenen kişilerin bazılarını saptamak güçtür. Sahnede çocuk Akhilleus, Chiron ve Peleus kurgunun gereği olarak yer alırlar. Hermes'in bir görevi gibi, Peleus'u yalnız bırakmadığını düşünürsek, iki parçanın birleştiği ve çok tahrip olan yüzeydeki olası figürün Hermes olabileceği ve giyimli kadın figürünün Chiron'un karısı Chariklo veya anne Thetis olması uygundur. Kentaur Chiron'un önünde Akhilleus ve sahnenin sonunda sağda ise Peleus yer alırlar. Kamarina'da ele geçen geniş karınlı bir lekythos üzerinde yakın bir düzenleme görülür (Smintheion 122 vd., dipnot 419).

Telamonoğlu Aias-Menelaos ve Patroklos

Friz (2): Resim 18

İlyada Kitap XVI-XVII/9, savaş yılı 26. gün.

Hektor ile Patroklos'un kavgası (İl. XVI 731-776).

Menelaos-Aias.

Patroklos'un silahları (Akhilleus'tan ödünç aldığı silahlar) ve ölüsü üzerine kavgalar (İl. XVII 1-139).

Akha'ların Patroklos'un cesediyle dönüşleri (İl. XVII 543-761).

Patroklos, hem can arkadaşı Akhilleus'un savaşa katılmamasına, hem de tanrıların Troia'lılar lehine ağırlık koymasına çok üzülür. Onun en büyük arzusu, arkadaşı yerine savaşa katılmak ve Akha'lar üzerindeki kara bulutları dağıtmaktır. Bunun için de Akhilleus'un silahlarını kuşanmak ister. Akhilleus ona, silahlarını kuşanması için izin verir. Patroklos başlangıçta büyük yiğitlik göstererek Troia'lı önderleri öldürür (A. Erhat, XVI 419-568). Dardanos'lu Panthoosoğlu Euphorbos, Patroklos'u sırtından kargı ile yaralar (Smintheion 124, dipnot 422). Panikleyen Patroklos'u Hektor görür ve öldürür (A. Erhat, XVI 818-822). Patroklos'un öldürüldüğünü gören Menelaos, yurttaşının

yanına ulaşır. Troia'lılar da Patroklos'un cesedini bırakmak istemezler. Hektor, Patroklos'u öldürdükten sonra onun silahlarını alır. Bu olay Menelaos tarafından görülür ve Telamonoğlu Aias'a anlatılır (A. Erhat, XVII 119-131). Destanda olay sonrası Patraklos'un ölüsünün geri alınması ile ilgili birçok kavgadan söz edilir. Patroklos'un cesedi Troia'lıların elinden kurtarılır ve Akha ordugâhına götürülür (A. Erhat, XVII 715-725, XVIII 215-235). Ölçüleri ve friz alnını taçlandıran İon kymationu izleriyle en iyi koruna gelen örneklerden biri olan friz (2) levhası üzerinde; önde başı kayıp bir savaşçı elleriyle gergin olarak tuttuğu bir örtüyü yerde yatan bir kütlenin üzerine örter. Savaşçının arkasında ise iki atın galop halinde çektiği bir savaş arabası betimlenmiştir. Sahnenin sonunda ise, içten gösterilmiş bir savaşçı kalkanı yer alır. Kalkan iç çeperinde savaşçının kalkanı tutan, olasılıkla deri bant altında sol kolu betimlenmiştir. Friz (2) üzerinde yer alan figürleri adlandıırırsak; üzerine örtü örtülenin Patroklos (resim 18), örtüyü örtenin Telamonoğlu Aias ve arkadaki arabanın 6 ispitli tekerlek yapısıyla bir Troia arabası olduğu görülür. Sahnenin sol tarafındaki kalkan ve sorguç parçalarından olayda bir ikinci Akha'lı savaşçının ve bunun da Atreusoğlu, Isparta kralı Menelaos olmalıdır. Destanda anlatılan olaylarla frizde betimlenen anlatımları örtüştürürsek, frizlerin kurgusunu tasarlayan sanatkârların destanın tasvirlerine bire bir uymadığı görülür. Kalkan yerine Aias'ın Patroklos'un üzerine bir örtü örttüğünü görürüz. Aias'ın arkasında yer alan ve galop halindeki iki atın çektiği araba büyük olasılıkla Hektor'a ait olmalıdır. Destanda anlatılan olaylarla yakın ilişki kuran friz (2) betimlemesinin bir benzerine rastlama olanağımız bugün için yoktur.

İkili Mücadele, Menelaos-Podes ?

Friz (3): Resim 19

İlyada Kitap XVII/9. savaş yılı

Menelaos'un Kahramanlığı

I. Patroklos'un ölüsü ve silahları (Akhilleus'un silahları) için yapılan teke tek kavgalar (İl. XVII 1-139).

II. Patroklos'un cesedi üzerine çeşitli kavgalar (İl. XVII 140-423).

İlyada'nın XVII. bölümünde Patroklos'un ölüsü ve Akhilleus'un silahları etrafında birçok kavganın ve teke tek mücadelelerin yapıldığını izlemekteyiz. Smintheion'da ele geçen friz (3) üzerinde, savaşçılarla ilgili bir sahnenin betimlendiği görülür. Friz yüzeyinde iki savaşçı figürü çok tahrip edilmelerine

karşın bugün halâ saptanabilmektedir. Solda yer alan savaşçı vücudu ile sola doğru hamle yaparken, başını geriye çevirmiş, sol kolu ile taşıdığı yuvarlak kalkanını hafif baş hizasına kaldırarak, kendisini korumaya yönelmiştir. Sağda yer alan savaşçı ise arkadan betimlenmiştir. Kalkanını sol kolu ile tutarken, solundaki savaşçıya hamle eder biçimde betimlenmiştir. Sahnede olasılıkla Patroklos'un ölümünden sonra devam eden olaylar anlatılmaktadır. Destanda Menelaos'un Akha'lı önder olarak etkin roller üstlendiği görülür. Ancak Menelaos'un başlangıçta Aias'tan Patroklos'un cesedinin kurtarılması için yardım istediğini görürüz (Smintheion 129 vd., dipnot 431). Daha sonra Athena'nın Menelaos'u yüreklendirmesiyle, onun Troia'lı savaşçı Podes'i öldürdüğünü izleriz (A. Erhat, XVII 558-581). Destanda anlatılanlardan yola çıkarak, sahnede yer alan iki savaşçıdan solda kaçır biçimde betimlenmiş ve başı arkaya dönük olarak koşan kişinin olasılıkla Podes, onu izleyen ve sol eli ile kalkanını siper eden ve eli ile de kargısını fırlatmak için ileri hamle yapan savaşçının da büyük olasılıkla destanda, Athena'dan güç alan Menelaos (resim 19) olması mümkündür. Menelaos-Podes kavgasına ilişkin benzer örneklere rastlama olanağımız yoktur. Genel bir bakışla, bu ikili kavganın İlyada'da konu edilen ikili boğuşmalardan biri olabileceği ve Troialı-Akhalı kavgasından bir kesit olmasının mümkün olduğunu söyleyebiliriz.

Akhilleus-Patroklos-(Thetis)/Briseis ve Nestor-Phoinix-Odyseus

Friz (4): Resim 20

İlyada Kitap XIX/27.gün, 4. savaş günü.

Kin beslemeye son.

- I. Thetis oğlu Akhilleus'a yeni silahları verir (İl. XIX 1-39).
- II. Akhilleus ile Agamemnon arasındaki kavga biter. Briseis Akhilleus'un yanına geri döner (İl. XIX 40-281).
- III. Patroklos'un yası-üzüntüsü, Briseis ve diğer kadınlar; Akhilleus ve diğer Akha'lı kahramanlar-krallar (İl. XIX 282-351).
- IV. Patroklos'un ve Akha'ların öçlerinin alınması için hazırlıklar (İl. XIX 351b-424).

Smintheion'da iyi korunmuş friz levhaları içinde yer alan ve bir kişilik tanımı için bize yardımcı olan, başı ile ele geçmiş insan figürlü bu örnek (4), yüzeyinde anlatılan konu ile bize tekrar Patroklos ile birleştirir (resim 20).

Friz (4) üzerinde altı insan figürü betimlenmiştir. Üçlü kümeler halindeki betimlemeler, farklı mekânlarla ilgili olmalıdır. Sahnenin sol kenarında bir dor sütunun oluşturduğu yapı ile kline üzerinde yatan ve başı korunan bir erkek figürü ve karşısında klinenin sol ucunda oturmuş, himationu ile vücudunun bir bölümü sarılmış ve göğüs kısmı çıplak olarak betimlenmiş erkek figürü yer alır. Klinenin diğer ucunda ayakta duran bir kadın tasviri yer alır. Klinenin sol ucunda oturan erkek, sol elini yatmakta olan kişinin sol omuz ve göğsü üzerine koyar. Klinenin altında sağda kırılmış bir kalkanın profili ile, sol köşede altta ise bir zırh yer alır. Frizin (4) sağ bölümünde ise, tekrar oturan üç figürün oluşturduğu ikinci sahne vardır. Solda üzerine bir örtü-himation atmış, yarı çıplak betimlenen erkek figürü silindirik bir kütlenin üzerinde oturmaktadır (Smintheion 133 vd., dipnot 432). Hareketi ile sağa yönelmiş bir biçimde ve sol elinde metalden yapılmış bir bıçak tutar. Aynı sahnenin ortasında ve sağ kenarında yer alan iki figür, bir yükselti üzerinde oturur biçimde tasvir edilmişlerdir. Ortadaki erkek figürü de sağa dönük bir biçimde, üzerine attığı örtü-himation ile yarı çıplak betimlenmiştir. Sağ kenarda aynı yükselti üzerinde oturan figür giyimli olarak yapılmış ve oturuş yönünü hafif sola çevirmiş ve sağ eli ile dizini tutar biçimde yontulmuştur. Friz (4) üzerinde daha önce gördüğümüz örneklerde olduğu gibi; destandan alınan birbirini tamamlayan iki konu işlenmiş olmalıdır. Patroklos'un ölümü başta can dostu Akhilleus'u ve diğerlerine büyük acı verir (A. Erhat, XIX 1-5). Yoldaşına verdiği silahların öldükten sonra Hektor tarafından soyulması (A. Erhat, XVII 61-67), Akhilleus'u çok üzer. Annesi Thetis daha sonra Hephaistos'un yeni yaptığı silahları oğluna verir (A. Erhat, XVIII 468-617). I. sahnede yer alan üç figürü soldan sağa doğru tanımlarsak; klinenin sol köşesinde oturan figürün Akhilleus, kline üzerinde yatanın Patroklos ve Akhilleus'un tam karşısında, ayakta duran kadının da büyük olasılıkla anne Thetis (resim 20) olması olanaklıdır. Çünkü klinenin sol alt köşesinde ve ortada altta betimlenen zırh ve kalkan (Smintheion 134 vd., dipnot 436), bizce Thetis tarafından getirilen yeni silahlar olmalıdır.

Akhilleus, Patroklos ve Thetis üçlüsünün betimlemelerine İ.Ö. 7. yüzyıldan başlayarak, Hellenistik Çağ sanatında da temsil edilen örneklerde resimsel olarak izleyebiliriz (Smintheion 134 vd., dipnot 437). Patroklos'un başında duran Akhilleus, sanki onun ruhunu sakinleştirmek ister gibi yeni silahların ölü ile birlikte betimlenmiş olması Thetis ile birlikte gösterilmesi; bizce tapınağın İlyada kurgusunu yapan mimar ve sanatçıların tercihleri olmasını akla getirir (Smintheion 135 vd., dipnot 440). Akhilleus'un Patroklos için çok üzüldüğünü ve yasını onun yanında ölü yatağı veya klinenin üzerinde, gömülene kadar tuttuğunu biliyoruz. Smintheion frizinde I. sahnede betimlenen kadın figürünün Thetis yerine Briseis olarak da tanımlanması

mümkündür (Smintheion 135 vd., dipnot 442). Roma Dönemi İlyada tasvirlerinde de Briseis'in Akhilleus'la birlikte Patroklos için ağıt yaktığını ve bazı "Tabula İliaca" levhalarında beraber betimlendikleri görülür (Smintheion 136 vd., dipnot 444). Beyrut'ta saklanan diğer Attika kökenli Roma lahtinin, Adana lahtinin (Smintheion 136 vd., dipnot 445) bir repliği olduğunu düşünürsek, kurgudaki benzerlik, üçlünün saptanmasındaki en belirgin çıkış noktasıdır. II. sahnedeki figürlerin kişiliği ve kurgunun içeriği, hiç kuşkusuz destanda işlenen ve Akhilleus'un yakın çevresini oluşturan Akha'lı komutanlar-beyler olmalıdır. Üç erkek figürü, Akhilleus'un barakası dışında ve yanında otururlar. Patroklos'un yas sahnesinde Akha'lı kahramanların Akhilleus'u yalnız bırakmadıklarını, hem tasvirli sanatta hem de İlyada da izlememiz mümkündür. Neron'un "Domus Transitoria'sında", yer alan üç freskten birincisinde: Akhilleus ve Patroklos ile birlikte, Nestor, Thrasymedes, Odysseus, Agamemnon ve Diomedes yer alırlar. İkinci örnekte: Akhilleus, Patroklos ve Nestor; üçüncü örnekte: Patroklos olmaksızın; Akhilleus, Nestor, Odysseus, Diomedes ve Pallas Athena betimlenmiştir (Smintheion 137 vd., dipnot 448). Daha önce Akhilleus ve Patroklos frizinin (3) I. sahnelerini incelerken verdiğimiz Bernay-Berthouville gümüş testisinin A yüzünü anımsarsak; basit bir kaya üzerine yatırılmış Patroklos ile can arkadaşı Akhilleus'un çevresinde Akha'lı bir kalabalığın olduğunu görürüz. Akha'lıların betimlendiği bu gümüş testi üzerinde Akhilleus'un sağında yine bir kaya üzerinde oturan iki ihtiyar erkek figürü yer alır. Karl Lehmann-Hartleben bu iki figürden öndekinin Nestor, arkada yer alan erkek figürün, Phoiniks olabileceklerine ve tanım için de İlyada XIX 309 vdd. kaynak olarak verir (Smintheion 137 vd., dipnot 451). Smintheion frizinde (4) II. sahnede yer alan erkek figürlerini şöyle sıralamak mümkündür. Nestor, Phoiniks ve giyimli olarak sahnenin sonunda sağda betimlenen figür ise Odysseus (resim 20) olmalıdır. Frizin tüm kurgusuna dönecek olursak; I. sahnede Akhilleus, Patroklos ve Briseis'in betimlendiğini ve II. sahnede ise, Patroklos için toplanan Akhilleus'un arkadaşları; hem onu teselli etmek, yas tutmak (Smintheion 138 vd., dipnot 454), hem de Troia'lılardan olayların öcünü almak için toplanmış olan Nestor, Phoiniks ve Odysseus olmalıdırlar (Smintheion 138 vd., dipnot 455).

Zeus'un Karar Vermesi

Friz (5) Resim 21

İlyada Kitap XXII

Hektor'un kaderi üzerine tanrıların kararları (İl. XXII 167-247).

Zeus'un terazi ile Hektor aleyhine karar vermesi (İl. XXII 188-213).

Athena, Akhilleus-Hektor, Apollon İkili Mücadele

Friz (6) Resim 22

İlyada Kitap XXII

Hektor'un ölümü

- I. Akhilleus ve Hektor'un birbirleri ile karşılaşma hazırlıkları (İl. XXII 1-130).
- II. Hektor'un, Akhilleus'un önünden kaçması (İl. XXII 131-166).
- III. Hektor'un kaderi üzerine tanrıların kararları (İl. XXII 167-247).
- IV. Akhilleus ile Hektor arasındaki savaş ve Hektor'un ölümü (İl. XXII 248-394).

Smintheion'da ele geçen friz levhaları içinde çok tahrip olmuş bu örnekler (5 ve 6), destanın tapınaktaki kurgusu içinde temaların devamı için önemli kanıtlar olarak karşımıza çıkar. Frizlerden ilki (5), tapınağın güney dar cephesi üzerinde 1980 yılı kazılarında bulunmuştur. İkinci örnek (6), R. Pullan kazılarında ilk kez gün ışığına çıkarılmıştır (Smintheion 141 vd., dipnot 456). Destadaki konu akışına göre inceleyeceğimiz bu friz (5) üzerinde, taht üzerinde oturan, yarı çıplak ve sakallı bir erkek figürü betimlenmiştir. Figürün oturuş biçimi ve bakış açısı ile, karşısında olan bir olayı izlemektedir.

Birbirlerini konu olarak izleyen friz levhalarından ikincisinin de (6) çok tahrip olduğu ve üzerinde yer alan 4 figürün tanımlanmasının güç olduğu görülür. Soldan sağa doğru friz (6) (resim 22) üzerinde koruna gelen figürleri şöyle sıralamak mümkündür. Solda bir kadına ait olan ve belden aşağı bölümü ele geçen bir elbise parçası, onu izleyen yandan betimlenmiş zırhlı giysisi ve sol kolunda taşıdığı kalkanı ile öne doğru hamle yapan bir savaşçı betimlenmiştir. Kalkanın içi görülen savaşçının sol koluna sağ eli ile sarılmış ve dirseğe kadar korunmuş kolu ile yere düşmüş başka bir savaşçının izleri friz yüzeyinde ve tabanda görülür. Ayakta betimlenen ve sağ ayağını gergin bir biçimde geriye atan ve sol ayağı öne hamle yapar biçimde hareketlenen savaşçı olasılıkla sol ayağı ile de yere çökmüş olan savaşçıya basmaktadır. Bu ikili kümenin önünde yine bir kavga sahnesi yer alır. Birinci savaşçının replik olarak aynısı olan ikinci savaşçı betiminde giysi ve kalkanın tasviri aynıdır. Her iki savaşçı figüründeki hareket, olasılıkla sol kollardaki dirsekten bükük ve yukarı doğru kalkan kollar, işlevsel olarak ellerinde taşıdıkları kargı-mızrak gibi silahlarla düşmanlarına saldırır biçimde betimlenmiştir.

Patroklos'un ölümünden sonra Akhilleus, savaş alanına döner. Akhilleus, Aineias ile karşılaşır ve onunla savaşır. Daha sonra Hektor'un peşine düşer.

İlyada XXII. kitap ile ilgili iki sahne çok tahrip olmasına karşın (5) ve (6) sıralı frizler üzerinde karşımıza çıkar. Her iki frizin temel konusu, Hektor'un ölümüne kurgulanmıştır. Hektor ile Akhilleus kavgası destanda tanrıların kavgası gibi tanımlanmak istenir. Zeus, Athena ve Apollon, bu kavganın baş aktörleridir. Zeus'un kararı ile Hektor'un ölümü kesinleşir (A. Erhat, İl. XXII 188-213).

Tam olarak ele geçmeyen friz parçası (5) üzerindeki erkek figürünün kişiliğinin kolayca saptanması; oturuşu, sakallı yüzü, kayıp sağ kolu ile olasılıkla asasını tutuşu ve giysisi ile figürün, Olympos'ta oturan baş tanrı Zeus'dan (resim 21) başkası olamayacağını ortaya koyar. Destanda Homeros, Zeus'a savaşın gidişatını belirlemek için iki kez terazi kurdurur. Birincisinde Zeus, bir kefeye Akha'ların kara ölümünü, bir kefeye Troia'lıların kara ölümünü koyar. Tartı Akha'ların ölümünün ağır bastığını gösterir (Smintheion 144 vd., dipnot 464). İkinci tartımda yine önceki gibi iki kavim tartılır, ama bu sefer iki kavmin kahramanları Akhilleus ile Hektor kefeye konur (Smintheion 144 vd., dipnot 465). Yukarıda, Homeros'un seslenişlerinde görüleceği gibi, olayı tezgâhlayan Zeus'un kızı Athena'dır. Olayın oluşumunda, daha sonra gerçekleşecek olan Akhilleus-Hektor kavgası yatar. Kavganın en büyük nedeni de Patroklos'un öldürülmesidir. İlyada betimlemeleri içinde Smintheion frizinde (5) tanımlamak istediğimiz olayın anlatıldığı hiçbir arkeolojik kanıt, karşılaştırma için bulunamamıştır. Ancak adaleti davranmak isteyen tanrıların, özellikle baş tanrı Zeus'un yaptığı gibi tartarak hak arama veya cezalandırma işlemine; Hektor'un cesedinin geri alınması için fidyeye ödenirken, tartılma olayının betimlendiğini biliyoruz (Smintheion 144 vd., dipnot 466).

Zeus Hektor'un ölüm kararını verdikten sonra, savaş alanında büyük kavga başlar. Akhilleus'un Athena tarafından yüreklendirildiği görülür. Anadolu'lu Tanrı Apollon da Athena ile birlikte olayın içindedir. Athena, Akhilleus'u yüreklendirirken, Hektor'u da Deiphobos kılığına sokup Akhilleus ile dövüşmesi için tahrik eder. Apollon, Zeus'un kararından sonra Hektor'u kaderine bırakır. Çünkü Zeus artık Akhilleus'un ve Akha'ların tarafındadır. Homeros bu olayı ve tanrıların tarafı olmasını, destanda çok güzel anlatır (A. Erhat, XXII 219-230).

Smintheion frizine (6) dönersek sahnede betimlenen tahrip olmuş figürleri soldan sağa doğru şöyle adlandırmak mümkündür. Destandaki anlatımlar bize bu olanağı vermektedir. Frizin sol kenarında çok tahrip olmuş bir figüre ait olan elbise tomarı, Akhilleus-Hektor kavgasının başından bu yana olayların içinde olan Athena'ya ait olmalıdır (Smintheion 145 vd., dipnot 467). Athena'nın önünde, ayaktaki savaşı Akhilleus ve onun kalkanına sarılan

olasılıkla vücudu yerde olan savaşçının da Hektor olması gerekir. Hektor'un sağında ayakta duran ve sağa doğru sahneyi terk eder gibi betimlenen savaşçı, büyük olasılıkla savaşçı gibi düşünülen Apollon (resim 22) olmalıdır (Smintheion 145 vd., dipnot 468). Apollon'un Zeus'u protesto eder bir biçimde Athena ile birlikte kahramanların kavga sahnesinde yer alması, Vatikan'da saklanan kırmızı figür tekniğinde yapılmış hydria ve çanak üzerinde sola dönük olarak sağ elinde oku ve sol elinde yayı ile betimlenmiştir (Smintheion 145 vd., dipnot 469). Bu betimleme ile Apollon'un Zeus ile aynı görüşü paylaşmadığı Hektor'un, ölüm kararını onaylamadığı tavrını, okunu havaya kaldırarak ortaya koyar. Smintheion frizinde bu olayı böyle yorumlamamız, ele geçen blokla olanaksızdır. Athena'nın sahnede yer almasını kahramanlar arasındaki kavga süresinde destanda izlemekteyiz (Smintheion 146 vd., dipnot 470). Athena'nın sağında yer alan figürün Akhilleus olduğunu ve sol koluyla taşıdığı kalkanının içinde kola sarılı elin, toza toprağa bulanana Hektor olduğunu, yine Homeros bize anlatır (A. Erhat, XXII 326-330). Akhilleus ile Hektor arasında kavga İlyada Destanı'nda çok güzel bir biçimde terennüm edilir. Resim ve yontu sanatında olay çok sık olarak karşımıza çıkmaz. Arkaik Çağ seramik sanatında İlyada tasvirlerinin çok işlendiğini biliyoruz. İlyada'da iki kahraman arasındaki kavga'nın bir sıra takip ettiğini ve üç kez Akhilleus'un Hektor'u Troia surları etrafında kovaladığını, sonunda süpriz bir biçimde Hektor'un kavgaya girdiğini söyleyebiliriz. Takip olayına ancak Amasis ressamının siyah figür tekniğinde yapılmış Attika vazosu ile kırmızı figür tekniğinde yapılmış skyphosda ve geç antik bronz testi betimlemelerinde görürüz (Smintheion 146 vd., dipnot 471). Korinth ile Attika siyah ve kırmızı figür tekniğinde yapılmış vazolar üzerinde Akhilleus-Hektor'un ölümle bitecek son kavgasına rastlamak mümkündür. Brüksel'de saklanan ve ilk kez konunun işlendiği bir Korinth çanağı üzerinde bir yüzde, Akhilleus ve Hektor'un adlarının da yer aldığı kavga sahnesi betimlenmiştir. Hektor ve Akhilleus ayakta ve sağ kolları ile mızrak atar ve sol kolları ile de kalkanlarını tutar biçimde betimlenmişlerdir (Smintheion 146 vd., dipnot 472). Attika'da resimsel olarak Akhilleus ve Hektor arasındaki kavga betimlemeleri İ.Ö. 6. yüzyılın geç evresinde D. Kemp-Lindemann'ın belirttiği gibi; Broomhall'da saklanan boyundan kulplu Attika siyah figür tekniğinde yapılmış amphora üzerinde karşımıza çıkar (Smintheion 146 vd., dipnot 473). Berlin Ressamı'nın Münih'te saklanan stamnosu üzerinde Athena'nın sahnenin ortasında, adını bilemediğimiz iki savaşçı arasında betimlendiği görülür. Sahnenin solunda ayakta duran, kalkan ve mızrağı ile betimlenen savaşçı Akhilleus ve karşısında mızrağını atarak kullanmış ve sol dizi bükülü ve çöker vaziyette kılıç ile hamle yapmak ister biçimde betimlenen savaşçının da Hektor olması İlyada alıntılarına uyar

(Smintheion 146 vd., dipnot 474). Athena olmaksızın diğer bir örnekteki betimlemeler hemen hemen aynıdır (Smintheion 147 vd., dipnot 475). Siyah ve kırmızı figür tekniğinde yapılmış Attika vazoları dışında, Hellenistik Çağ Homeros kapları üzerinde de Akhilleus-Hektor kavgası betimlenmiştir. Mannheim, Reiss-Museum'da saklanan Homeros çanağı üzerinde Akhilleus ile Hektor arasındaki kavga ve Akhilleus tarafından Hektor'un cesedinin sürüklenme sahneleri tasvir edilmiştir (Smintheion 147 vd., dipnot 476). İkili mücadele daha önce karşılaştırma için verdiğimiz Attika vazolarındaki ikonografiye benzer bir biçimde karşımıza çıkar. Akhilleus ile Hektor ayakta betimlenmişlerdir. Her iki kahraman mızrak ve kalkanları ile birbirlerine saldırır biçimde betimlenmişlerdir. Akhilleus'un arkasında onun koruyucu tanrıçası Athena; kalkan, miğferi ve mızrağı ile tasvir edilmiştir. Hektor'un arkasında onun benzeri olarak bir hoplit betimlenmiştir. Athena, Akhilleus ve Hektor'un adlarının okunmasına karşı Hektor'un arkasındaki savaşçı figürünün adı yazılmamıştır, bizce bu sahnede diğer örneklerde olduğu gibi söz konusu figür, hoplit kıyafeti içinde Apollon olabilir (Smintheion 147 vd., dipnot 477). Smintheion frizinde de yerde betimlenen Hektor'un arkasında yer alan savaşçı figürünü biz, Apollon olarak tanımlamak isteriz. Ancak Mannheim Homeros çağındaki söz konusu figürü H. Gropengiesser, Athena'nın destanda Hektor'a karşı aldatmaca yapmak için girdiği Deiphobos kişiliği ile özdeşleştirmek ister (Smintheion 147 vd., dipnot 478). Roma Çağı "Tabula İliaca" levhalarında da aynı ikonografinin işlendiğini görürüz. Roma Kapitol Müzesi'nde saklanan İlyada levhalarında Hektor, Akhilleus tarafından saçlarından tutularak sürüklenir biçimde betimlenmiştir. (Smintheion 147 vd., dipnot 479). Akhilleus-Hektor kavgası, Roma Dönemi yağ kandillerinde, lahitlerde (Smintheion 147 vd., dipnot 479) ve bronz levhalarda da (Thensa Capitolina) karşımıza çıkar (Smintheion 147 vd., dipnot 481). Thensa Capitolina'da da Hektor yine Smintheion frizinde (6) olduğu gibi yere düşmüş biçimde betimlenmiştir. Kahire'de saklanan bronz tabak üzerinde, Troia surları ve Priamos ailesi olmaksızın kahramanların kavgası betimlenmiştir (Smintheion 147 vd., dipnot 482). Roma Kapitol Müzesi'nde saklanan kuyu ağzı mermer kapak "Puteal" üzerinde yine Troia surları önünde, Thensa Capitolina bronz levha ile Kahire koptik bronz tabak üzerindeki ikonografide olduğu gibi Akhilleus-Hektor ikili mücadelesi tasvir edilmiştir (Smintheion 147 vd., dipnot 483). Bazı vazo betimlemelerinde kavganın yeri olarak Troia kent surlarının dışı ve çevresinde olduğu görülür. Boston'da saklanan kırmızı figür tekniğinde yapılmış skyphos üzerinde surlar ile birlikte İlion'un adının okunduğu görülür (Smintheion 147 vd., dipnot 484). Tüm bu açıklamalar ve verdiğimiz örnekler ışığı altında; Smintheion frizinde (6) yer alan betimlemenin İlyada XXII. bölümünde terennüm edilen

Akhilleus ile Hektor'un son karşı karşıya gelişleri ile Athena'nın, Akhilleus'un koruyucu tanrısı ve Apollon'un da Hektor tarafında olduğunu, ancak Zeus'un Hektor için verdiği ölüm kararına karşı koymayarak olayı terk eder biçimde betimlenmiş olabileceğini, söylememiz doğru olacaktır.

Akhilleus-Automedon

Hektor'un Cesedinin Sürüklenmesi

Friz (7) Resim 23

Priamos, Andromache-Kassandra

Apollon ve Hekabe'nin Troia Surlarından Olayı İzlemeleri

Friz (8) Resim 24

İlyada Kitap XXII

Hektor'un ölümü, cesedinin Akhilleus tarafından sürüklenmesi.

- I. Akhilleus ile Hektor arasındaki kavga, Hektor'un ölümü (İl. XXII 248-394).
- II. Akhilleus'un Hektor'un cesedine kötü davranması, Hektor'un arkasından ağlanması, yas tutulması (İl. XXII 395-515).
- 1- Akhilleus Hektor'un cesedini Akha ordugâhına sürüklemesi (İl. XXII 395-404).
- 2- Hektor'un babası Priamos ve annesi Hekabe'nin yas tutmaları (İl. XXII 405-436).
- 3- Andromakhe Hekabe'nin ağlamasını duyar, acele ile surlara koşar (İl. XXII 437-474).
- 4- Andromakhe'nin çığlığı (İl. XXII 475-515).

İlyada Kitap XXII/27-28. gün

Ölü oyunları

I. Patroklos'un gömülmesi (İl. XXII 1-256).

1- Akhilleus'un Patroklos'un cesedi etrafında dönmesi (İl. XXII 12-14).

İlyada Kitap XXIV/Akhilleus'un Hektor'a kötü davranışının 11. günü
Hektor'un cesedinin geri alınması

I. Hektor'un cesedinin geri alınması hazırlıkları (İl. XXIV 1-467).

1- Akhilleus'un Hektor'un cesedine ikinci kez kötü davranması (İl. XXIV 1-21).

R. Pullan'ın kazılar sırasında altı adet friz levhasına rastladığını, bunlardan bazılarının çizimlerini yaptığını, notları arasındaki eskizlerden biliyoruz (Smintheion 151 vd., dipnot 485). İnceleyeceğimiz bu friz (7) Pullan tarafından 1866 kazılarında görülmüş ve daha sonra 1971-73 yılı Çanakkale Arkeoloji Müzesi sondajlarında tekrar kutsal alanda ele geçmiş (resim 23) ve 1980 yılına kadar kaderine terk edilmiştir (Smintheion 151 vd., dipnot 486). Taçlandırma bölümü ele geçmeyen friz bloğu, çok tahrip olmuş biçimi, özgün uzunluğu ve üzerinde betimlenen konusuyla yine Homeros'un İlyada Destanı'nın güzel bir tasviridir. Friz bloğunun (7) korunabilen yüzeyinde; sağ yöne doğru galop biçimde betimlenmiş iki atın (?) çektiği bir savaş arabası betimlenmiştir. Araba vagonu içinde iki erkek figürü yer alır. Arabayı kullanan arabacı hafif öne doğru eğilmiş, atların koşumlarını tutar biçimdedir. Arkasında ise olasılıkla arabanın sahibi savaşçı yer alır. Önde yer alan arabacının vücudu çok tahrip olmuş, öne doğru eğilmiş olan başı da ele geçmemiştir. Arabacının gergin vücut detayları, dizlerinin üzerine düşen uçuşan khitonu, araba vagonu içinde dizlerden gergin ve hafif kırılmış bacakları ve kolları ile öne doğru koşumlarla oluşturduğu hareket, atların galop betimlemesi ile bir bütünlük oluşturmaktadır. Arabacının arkasında yer alan savaşçı figürü, kırık ve ele geçmeyen başı dışında iyi korunmuş şekliyle, Smintheion plastiğinde kişiliğini kolayca tanımlayacağımız örneklerden biridir. Vücut ağırlığının sağ ayak üzerine verilmesi, sol bacağın dizden hafif kırılarak geri atılması ile betimlenen figürde ayaklar çıplak ve sırt-yandan tasvir edilmiştir. Savaşçı dirsekten kırılan sol kolu ile içi görülen dairesel kalkanı ve sol koltuk altında, sağ omuz üzerinden çıkan ve sol koltuk altına giren deri kemerine bağlı kılıcını taşımaktadır. Savaşçı kısa bir khiton giyer, üzerine ise üst üste iki sıra parçalı pteryges-zırhını giymiştir. Araba vagonu çok tahrip olmuştur. Vagon tasarım olarak üçgen bir sepete benzer. Önde ve arkada uzanan araba oku üzerine oturtulan vagonu iki tekerlek hareket ettirir. Araba tekerleklerinden yalnız biri, içteki gösterilmiştir. 4 ispitli olan tekerleklerden dıştaki büyük olasılıkla bronzdan yapılmıştır (resim 23). Dört ispitli araba tekerleklerinin daha çok Yunanlılar tarafından tercih edildiklerini önceki bilgi ve örneklerden anımsarsak, frizde (7) kullanılan arabanın bir Akha'lı arabası olduğunu söylememiz mümkün olacaktır. Arabayı çeken atların sayısı kabartmanın çok tahrip olması nedeniyle bizleri hataya düşürülebilir. Özellikle savaş ve spor yarışmalarında kullanılan arabaların dört at tarafından çekildiğini ve Hellenistik Çağ örneklerinde

sevilerek tekrarlandığını söyleyebiliriz. Quadriga olarak adlandırılan bu geleneksel arabaların mimariye bağlı plastikte kullanılmaları Anadolu'da İ.Ö. 4. yüzyılda Halikarnassos'taki Mausoleum yapısında en iyi biçimde temsil edilir. Koruna gelen biçimi ile, Smintheion frizi (7) üzerinde galop vaziyette betimlenmiş bize göre iki at yer almaktadır. Sahnenin kurgusuna tekrar dönersek, kanımızca özellikle bir kavgı sahnesi veya araba yarışı betimlemesi olmamalıdır. Arabacının arkasında yer alan kahramanın duruşu ve silahları ile bütünleşmesi ve sağ kolunun hareketi bir kavganın oluşumunu betimlemez. Araba yarışlarında, araba vagonunda arabacının birinci derecede yer aldığını düşünürsek, sahnedeki amacın başka bir düşünceden kaynaklandığını söylememiz olanaklıdır. Bu düşünce ve varsayımların ışığı altında Homeros'un İlyada Destanı'ndaki olay ve dizelerine dönerek sahnenin tamamını saptamak mümkün olacaktır. Olay Akhilleus-Hektor kavgası ve Patroklos'un öcünün alınmasına kadar gider. Hektor'un, Akhilleus tarafından öldürülmesi ile oluşan olaylarda, Akhilleus'un tutumunda bir acımasızlık ve kin dolu bir intikam hırsı yatar (İl. XXII 394-404).

Homeros, olayın gelişimini çok açık bir biçimde anlatır. Akhilleus, Priamos'un oğlu Hektor'u öldürdükten sonra, cesedi ayaklarından arabasına bağlayarak onu sürüklemeye başlar. Olay Troia surlarından acı içinde Priamos ve ailesi tarafından izlenir (resim 24). Akhilleus, Hektor'un cesedini Troia surlarından kendi barakasına kadar sürükler. Daha sonra Akhilleus katafalkta yatmakta olan Patroklos'un etrafında da aynı sürükleme olayını tekrar eder (İl. XXIII 12-14). Akhilleus Hektor'un cesedini üçüncü kez, Patroklos'un gömülmesinden sonra, can yoldaşının mezarının çevresinde sürükler (İl. XXIV 1-21).

Hektor'un cesedinin Akhilleus tarafından sürüklenmesi, eskiçağ sanatında çok sevilen bir konu olarak karşımıza çıkar. Ancak Yunanlı sanatçılar, Patroklos'un mezarının çevresinde yapılan üçüncü sürükleme olayını çok az betimlemişlerdir. Buna karşın, Romalı sanatçıların tasvirlerinde özellikle birinci kin alma olayı, Hektor'un Troia surları çevresinde sürüklenmesi, en çok betimlenen konu olarak karşımıza çıkar. Smintheion frizinde (7) büyük olasılıkla Roma sanatında çok sevilen ve tekrarlanan birinci olay, yani surlar çevresinde Hektor'un sürüklenmesi ve daha sonra Akha ordugâhına sürüklenerek götürülmesi olayı betimlenmiştir (A. Erhat, XXII 395-515).

Smintheion frizinde betimlenen figürleri sıralarsak; arabacının arkasında yer alan silahlarını kuşanmış kişinin olasılıkla olayın kahramanı Akhilleus, önünde arabayı kullanan kişinin Dioces'in oğlu Automedon olduklarını, Smintheion plastik yapıları kurgusu içinde söylememiz mümkün (resim 23)

olmaktadır (Smintheion 154 vd., dipnot 488). Ancak Homeros, birinci sürüklenme sahnesi kapsamında, arabanın içinde Akhilleus'un arabacısı Automedon'dan hiç söz etmez. Diğer bir eksiklik olarak, destanda sürüklenen Hektor'un cesedinin arabanın arkasında görülememesidir. Kanımızca sahne destandaki biçimi ile Smintheion frizlerinde oluşturulmuşsa, yan kenarları kesin olarak korunan friz bloğunun sol kenarına bağlanacak olan ve bugüne kadar ele geçmeyen diğer bir friz levhasında yer aldığını varsayabiliriz. İlyada'da anlatılanların ışığı altında olayın değişik amaçlarla üç kez tekrarlanmış olduğunu söylemek olasıdır. Fakat H. Gropengiesser, Akhilleus'un Hektor'un cesedini iki kez sürüklediğini, bunlardan birincisinin Troia önündeki savaş alanında Akha ordugâhına doğru başladığını ve olayın Hektor'un ailesinin ve diğer Troia'lıların gözü önünde, daha sonra ise, Patroklos'un mezarı çevresinde olduğunu söyler (Smintheion 155 vd., dipnot 489). Ancak H. Gropengiesser, Homeros araştırmacılarının ve diğer Homeros sonrası eski yazarların, olayların oluşumuyla ilgili olarak farklı görüşler ileri sürdüklerine değinir. Sürüklemenin daha çok ikinci sürüklenme olarak; Patroklos'un cesedi çevresinde yoğunlaştırıldığına dikkati çeker ve buna ek olarak Homeros'ta olayın kesin söylenmediğine işaret eder (Smintheion 155 vd., dipnot 490). K. Friis Johansen de H. Gropengiesser'den önce olayın iki kez gerçekleştiği üzerinde durur (Smintheion 155 vd., dipnot 491). Smintheion frizinde (7) betimlenmek istenen sahne bizce ileride göreceğimiz frizde de (8) açık olarak görülen Priamos ailesi betimlemeleri ile birlikte tasvir edilen ilk sahne olmalıdır (Smintheion 155 vd., dipnot 492). K. Friis Johansen, arkaik Attika vazolarında Akhilleus-Hektor sürüklenmesi olayının iki ayrı biçimde betimlendiğine değinir. Bunlardan birinde; Akhilleus arabasının yanında ayakta durur biçimde betimlenmiş, diğerinde ise; arabası içinde öne doğru eğilmiş ve atlarını galop biçimde koşturur şekilde betimlenmiştir (Smintheion 155 vd., dipnot 493). Erken örnek olarak; Anadolu kökenli siyah figür tekniğinde, Klazomenai yapımı hydria omuz parçası üzerinde galop vaziyette betimlenen iki atın çektiği savaş arabası ve içinde kalkanı ve mızrağı ile Akhilleus, araba sepetine bağlanmış ayağı ile Hektor'un cesedinin betimlendiği görülür (Smintheion 155 vd., dipnot 494). Attika siyah figür tekniğinde yapılmış Leagros evresi örneklerinde ve diğer ressamaların yapıtlarında söz konusu olay birçok kez betimlenmiştir (Smintheion 155 vd., dipnot 495). Berlin'de saklanan Attika siyah figür tekniğinde yapılmış amphora (Berlin F 1867) üzerinde Akhilleus'un ters yöne koştuğu ve dört atın çektiği arabanın Automedon tarafından kullanıldığı görülür. Hektor'un cesedi ise sahnede yer almaz, kayıptır. K. Friis Johansen, Klaus P. Stähler ve diğerleri Hektor'un sahnede olmaması olayını bir bozulma ve dejenerasyon olarak görürler (Smintheion 155 vd., dipnot 496). Ancak Smintheion frizinde (7) aynı yüzey üzerinde

Hektor'un cesedinin betimlenmemiş olmasını vazo ressamlarının yaşadığı dejenerasyonla açıklama olanağımız yoktur. Sahnedeki olayın geometrik olarak düzenlenmesi ve ölçülendirilmesi, kullanılan alanın boyu ve kişinin ölçüleri ile bağlantılıdır. Olasılıkla takip edecek diğer frizde, Hektor'un cesedi ve sürüklenme sahnesinin yer alabileceğini varsaymamız mümkündür. Boston Hydriasi üzerinde yer alan betimleme, syntax olarak Smintheion frizine (7) yakınlık kurar. Ancak olay Patroklos'un mezarı etrafında oluşmasına karşın Hektor'un daha sonra bir yapının da olduğu alanda tasvir edilmesi, sürüklemenin aynı zamanda Troia kuleleri ve Hektor'un ailesinin önünde, destanda anlatıldığı gibi, geliştiğini akla getirir (Smintheion 156 vd., dipnot 497). İlyada'da geçen iki olayın, bir yüzey üzerinde Boston hydriasında betimlenmiş olması Smintheion friz ve kabartmalı tamburlarındaki düzenlemeleri aklımıza getirir. Leagros grubu içinde yer alan Attika siyah figürlü vazolarında "Akhilleus-Hektor" sürüklenmesine ait örnekleri çoğaltmak mümkündür (Smintheion 156 vd., dipnot 498). Cambridge, Delos ve Krakau Leagros grubu lekythoslarında ortak olarak karışık bir biçimde sürüklenme olayı betimlenmiştir. Automedon'un arabayı sürmesi ile Patroklos'un Eidolon ve Tymbos biçiminde sahnede yer alması Leagros kümesinin özellikleri olarak görülür. Smintheion frizinde (7) Eidolon ve Tymbos tasvirlerinin olmadığını söylemek mümkündür. Ancak gördüğümüz örneklerin çoğunda ortak özellikler olarak tanımlanan, İris betiminin Smintheion frizinde (7) olabilirliğini akla getirmek mümkün müdür? Frizde atların önünde görülen tahrip olmuş bölümde, büyük olasılıkla bir figürün varlığı akla gelmektedir. Ancak bu kopan parçada Homeros destanlarında aktif rol alan İris'in olduğunu söylememiz oldukça güçtür (Smintheion 156 vd., dipnot 499). Siyah figür tekniğinde üretilmiş Attika vazoları üzerinde birbirlerine çok yakın syntaxlarda, söz konusu olay çok az farklar ile betimlenmiştir. Darmstadt volütlü krateri, Leningrad hydriasi, Priamos ressamının Londra'da British Museum'da saklanan amphora, lekythos ile Münih ve Münster hydrialarında, Napoli, New York ve Paris lekythoslarında birbirlerine çok yakın anlatımlara rastlarız (Smintheion 156 vd., dipnot 500). Kırmızı figür tekniğinde yapılmış güney İtalya-Apulian vazolarında İlyada betimlerinin çok sevilerek yapıldığını ele geçen örneklerden izlememiz olanaklıdır. Tarent'te ele geçen ve Berlin'de korunan, olasılıkla antik olmayan rölyef kabartmalı krater üzerinde Hektor'un sürüklenmesi betimlenmiştir (Smintheion 156 vd., dipnot 501). Berlin kabartmalı kraterini diğer örneklerden ayıran bir özellik vardır. Akhilleus arabayı kendisi kullanmaktadır (Smintheion 156 vd., dipnot 502). Siyah figürlü Attika vazolarında Akhilleus'un arabacısı Automedon, olayda araba içinde yer alır. Berlin örneğindeki kurgu ise, Homeros'un seslenişlerine sadık kalınarak

Automedon'suz betimlenmiştir. Smintheion frizinde (7) Automedon ve Akhilleus aynı araba vagonu içinde betimlenmiştir. Olay, her iki örnekte de soldan sağa doğru açılmaktadır. Önceki örneklerde olay daha çok sola doğru betimlenmiştir. Napoli'de saklanan Apulian volütlü kraterleri üzerinde de sürüklenme sahnesine rastlarız. Her iki örnekte de Berlin (F 3884) kraterinde betimlendiği gibi Akhilleus, Hektor'un cesedini tek başına sürükler (Smintheion 156 vd., dipnot 503). Hellenistik Çağ Homeros kapları üzerinde, İlyada Destanı ile ilgili sahneleri daha önceki Smintheion plastik yapıtlarını incelerken görmüştük. Mannheim'da saklanan Homeros kabı üzerinde Akhilleus'un Hektor'un cesedini sürüklenme sahnesi ile birlikte ikili arasında ölüme giden kavganın da betimlendiğini daha önce görmüştük. Ayrıca ileride Geç Roma Dönemi'ne tarihlenen bazı betimlemelerde karşımıza çıkacak olan; sürüklenme sahnesi ile Troia surlarının betimlenmesi, erken örnekler içinde ilk kez Mannheim Homeros çanağında karşımıza çıkar. Hellenistik Çağ plastik sanatında ise, Smintheion frizinde (8) göreceğimiz, krallık ailesinin surlardan seyir olayı da bizce ilk kez betimlenen örnektir (resim 24). Mannheim çanağında araba vagonu içinde Smintheion frizinde (7) olduğu gibi; önde Automedon, arkasında Akhilleus betimlenmiştir. İstanbul çıkışlı Colombia/Missouri çanağı da Homeros kapları içinde karşılaştırmada diğer bir önemli örnektir (Smintheion 157 vd., dipnot 504). Roma sanatında aynı temanın çok sevildiği ele geçen gemler üzerindeki Akhilleus-Hektor betimlemelerinden anlaşılmaktadır. Özellikle, sürüklenme sahnelerinde Troia surlarının sık olarak arka planda betimlendiği görülür (Smintheion 157 vd., dipnot 505). Kopenhag, Londra, Münih ve Paris'te saklanan gemler üzerinde de aynı sahnelere rastlarız (Smintheion 157 vd., dipnot 506). Tabula İliaca levhalarında kural olarak betimlenen İlyada ilustrasyonlarının yine İlyada XXII. bölümde yer alan, Akhilleus'un Hektor'u sürüklemesi görülür. Londra'da saklanan bir parça üzerinde koşan iki atın çektiği bir araba ve araba vagonu içinde Automedon ile Akhilleus Smintheion frizinde (7) görüldüğü gibi betimlenmiştir. Hektor'un cesedi de diğer gördüğümüz örneklerde olduğu gibi ayaklarından arabaya bağlanarak sürüklenmektedir. Soldan sağa doğru açılan sahnenin solunda Hektor'un arkasında bir savaşçı ile Troia surlarından iki kule yer alır (Smintheion 157 vd., dipnot 507). New York Metropolitan Müzesi'nde korunan Tabula İliaca levhasında Priamos, Hekabe ve Hektor'un karısı Andromakhe olayı izler biçimde tasvir edilmişlerdir (Smintheion 157 vd., dipnot 508). Paris Cab. Méd. 3319 Veronensis II parçası üzerinde aynı syntaxın işlendiği görülür (Smintheion 157 vd., dipnot 509). Diğer bir benzer betimleme, Roma Kapitol Müzesi'nde saklanan Tabula İliaca levhasında karşımıza çıkar (Smintheion 157 vd., dipnot 510). İlyada betimlemelerinin Roma Dönemi'nde; resim, mozaik ve

stucco gibi stillerin büyük mekânların süslemelerinde de karşımıza çıktığını, koruna gelen örneklerden öğreniyoruz (Smintheion 157 vd., dipnot 511). Pompeii'de ele geçen iyi korunmuş stucco duvar kabartması üzerinde arka planda Troia surları ve sahnenin iki yanında ise kapılar betimlenmiştir. İki atın çektiği arabayı, Automedon kullanmaktadır. Akhilleus, Smintheion frizinde (7) olduğu gibi arabaya binmemiş sol ayağını kaldırarak, arabaya binmeye hazırlanıyor biçimde betimlenmiştir. Hektor'un cesedi ayaklarından gergin olarak bağlı şekilde tasvir edilmiştir. Hektor'un arkasında silahları ile birlikte betimlenen beş Akha'lı yer alır. Solda kalan Troia kapısında ise, sağa doğru yönelen ve Hektor'un ölüsünü seyreden Troia'lı asker betimlenmiştir (Smintheion 158 vd., dipnot 512). Automedon, Akhilleus ve Hektor üçlemesi ile Smintheion syntaxına en yakın örnekten sonra, metal örnekler üzerinde de görsel İlyada anlatımlarına rastlarız (Smintheion 158 vd., dipnot 513). Bernay-Berthouville gümüş testisi üzerinde, Troia surlarından olaya tepki veren Priamos ve Hekabe ile Automedon, Akhilleus ve Hektor üçlüsünün oluşturduğu betimleme, Smintheion frizlerine (7,8) kurgu olarak çok yakınlık kurar (Smintheion 158 vd., dipnot 514). "Thensa Capitolina" rölyef biçiminde yapılmış bronz levhaları üzerinde daha önce gördüğümüz gibi, Akhilleus'un yaşamı ile ilgili sahneler betimlenmiştir. Bu sahneler içinde yine Akhilleus-Hektor kurgusu yer alır (Smintheion 158 vd., dipnot 515). Roma lahit sanatında sevilerek betimlenen İlyada tasvirleri, Homeros araştırmacıları için önemli bir kaynak oluşturur. Smintheion frizinde (7) plastik olarak terennüm edilen konuya, Adana ve Beyrut lahitlerinde rastlarız (Smintheion 158 vd., dipnot 516). Londra'da saklanan bir kandil kulpu üzerinde ve pişmiş topraktan bir madalyonun üzerinde, Troia surlarından olayı acı içinde izleyen Priamos ve ailesi yer alır. Özellikle madalyonun üzerinde betimlenen sahne, içerik olarak destanı güzel bir biçimde yansıtmaktadır (Smintheion 158 vd., dipnot 517). Kurgu ve karşılaştırma için göreceğimiz son örnek, Roma'da ele geçen Kapitol kuyu kapağı üzerinde betimlenen tema, destanda birinci olarak anlatılan sürükleme olayıdır. Kapak kenarındaki dairesel frizde; Troia surları, araba vagonu içinde Akhilleus ve ayaklarından sürüklenen Hektor yer alır. Araba içinde Akhilleus'un yalnız olarak Hektor'u sürüklemesi, İlyada'da anlatılan birinci sürükleme olayına da uygunluk göstermektedir (Smintheion 158 vd., dipnot 518). Başlangıçta da söylediğimiz gibi Yunanlı ve Romalı sanatçılar Homeros destanlarına büyük ilgi duymuşlar ve olanak buldukları zaman yapıtlarında İlyada ve Odysseia destanlarını betimlemişlerdir. Bizce Akhilleus yarı ölümlü bir kahraman olarak özellikle İlyada Destanı tasvirlerinde her zaman ön plana çıkarılmıştır. Smintheion frizinde (7) betimlenen sahnede verdiğimiz tüm örnekler ışığı altında; İlyada XXII. bölümde Homeros tarafından terennüm edilen, Hektor'un ölüsünün Akhilleus

tarafından Troia surları etrafında ve daha sonra Akha karargâhına sürüklenerek götürülmesi anlatılmak istenmiştir. Hektor'un cesedinin Smintheion kabartmalarında gösterilmemesi veya ele geçmemiş olması bizi bu olasılıktan alı koyamaz. Çünkü izlediğimiz örnekler içinde, ceset olmaksızın aynı tasvirler görülür.

Patroklos'un intikamını almak için Akhilleus'un Hektor'u öldürdükten sonra hırsını yenemeyerek, onu arabasının arkasına bağlayarak, Troia surlarının önünde sürüklemesini, daha sonra da karargâhına döndüğünü son olarak incelediğimiz friz (7) ve karşılaştığımız örnekler aracılığı ile öğrenmiş bulunmaktayız. Olayların Troia surları önünde olması destanda da anlatıldığı gibi, Priamos ve ailesinin bu acı verici intikamı görmesine neden olur. Smintheion friz levhaları içinde göreceğimiz örnek (8), kanımızca Smintheion plastiğinde destan kurgusunu tamamlayacak, önemli tasvirlerden biridir (resim 24). 1971-1973 yılları arasında Çanakkale Arkeoloji Müzesi tarafından yapılan tapınak sondajlarında gün ışığına çıkarılan friz (8) bloğu, çok tahrip olmuş figürlerin yer aldığı yüzeyi ve ion kymationu taçlandırılan bölümü olmaksızın ele geçmiştir. Bize aktarılan bilgilerin ışığı altında friz (8) bloğu, büyük olasılıkla tapınağın güneydoğu uzun kenarında bulunmuştur. Çok tahrip olmuş bloğun, dik yan kenarları ölçü verme yönünden oldukça iyi korunmuştur. Friz (8) yüzeyinde, soldan sağa doğru kurgulanan beş insan figürü yer almaktadır. Soldan sahneye giren figür yandan betimlenmiştir. Üzerinde bol kıvrımlı bir giysi ve olasılıkla sol kolunun altından çıkan ve frizin sol kenarına doğru devam eden, olasılıkla sopa veya asa gibi bir cisim tutmaktadır. Figürün başının da korunamaması cinsiyet tayininde bizleri zorlar. Birinci figürün sağında büyük olasılıkla birbirlerine sarılmış iki kadın betimlemesi yer alır. İkinci figürün baş, göğüs ve belden aşağı bölümleri çok tahrip olmuştur. Ancak figür sağ kolunu dirsekten bükerek, sağında duran kadın figürünü engeller bir biçimde tutmaktadır. Figür hafif yana ve sağa doğru yönelir biçimde betimlenmiştir. İkinci figürün sağında yer alan başı kayıp kadın figürü, cepheden tasvir edilmiştir. Üzerine khiton giymiş kadının vücudu, solundaki kadın figürüne oranla daha iyi korunmuştur. Sol kolu hafif dirsekten bükülmüş ve öne doğru uzatılmak istenmiştir. Sağ kolu ve omuzu ona engel olan kadın tarafından maskelenmiştir. Sahnede cepheden gösterilen dördüncü figürün başı, diğer figürlere oranla oldukça iyi koruna gelmiştir. Ancak vücudunun sağ bölümü büyük oranda tahrip olmuştur. Olasılıkla yarı çıplak olarak betimlenen figür, kuvvetli genç bir erkek olmalıdır. Sol kolu dirsekten bükülmüş ve elbise tomarını taşır bir hareketle hafif yukarı doğru kaldırılmıştır. Koruna gelen başın yüz detayları tahrip olmuş, baş hafif sağa ve öne doğru eğik betimlenmiştir. Bu hareket, sanki önünde olan bir olayı

hafif öne eğilerek izlemek isteyen birisini aklımıza getirir. Sahnenin sonunda ve sağda yer alan beşinci figür, büyük olasılıkla peplos giymiş, başı kayıp ve vücudunun ön bölümü tahrip olmuş bir kadın kabartmasıdır. Sağ kolun büyük bir bölümü kopmuş ve koltuk altından yere kadar dik inen kalın kumaş kıvrımı görülür. Apollon Smintheus tapınağı kutsal alanında gün ışığına çıkarılan mimariye bağlı incelediğimiz plastik yapıtlarda, Homeros'un İlyada Destanı'ndan konuların bir kurgu içinde betimlendiğini gördük. Destanda Akhilleus'un Hektor'un ölüsünü sürükleyerek arkadaşının öcünü aldığını ve olaylara da Priamos ve ailesinin şahit olduğunu biliyoruz (İl. XXII 405-475).

İlyada Destanı'ndaki dizelerde anlatılan olaylarla, Smintheion frizi (8) üzerinde betimlenen figürleri örtüştürürsek, önceki frizdeki olayların devamının olabileceğini varsayabiliriz. Sahnede yer alan soldan sağa; birinci figür olasılıkla elindeki asası ile Troia kralı Priamos (resim 24) olmalıdır. Frizin sağ kenarında peploslu kadının Hektor'un annesi Hekabe ve Priamos'un sağında olasılıkla birbirlerine sarılmış olarak betimlenen kadınların krallık ailesinden, görümce veya elti ile gelinlerden biri olmalıdır. Birinci kadın figürü eğer görümce ise, Cassandra; elti ise, Helena olmalıdır. İkinci kadın figürü heyecanla kocasına ulaşmak isteyen ve destanda söylendiği gibi engellenenin, Hektor'un karısı Andromakhe olması mümkündür. Sahnede güçlü görünümü ile kadınlar arasında yer alan figür, büyük olasılıkla Tanrı Apollon olmalıdır. Çünkü Anadolu tanrının savaş boyunca Troia'lılardan yana tavır koyduğunu İlyada'dan izlememiz mümkündür. Savaşta aşağı yukarı tam bin yıl sonra Smintheus kültü ile birlikte Troas'ta, Troia savaşlarının görsel olarak tekrar terennüm edilmesi, düşüncelerimizin doğru olabileceğine bir ışık değil midir? Önceki frizde (7) Akhilleus'un koruyucu tanrıçası Athena yer almaz. Ancak İlyada tasvirleri ile süslenmiş örnekler arasında Athena'nın, Akhilleus ile beraber betimlendiklerini görmüştük. Akhilleus-Hektor kavgasının betimlendiği frizde (6) Akhilleus'un arkasında olasılıkla Athena'nın yer aldığına değinmiştik. Sürüklenme sahnesinde Akhilleus ile Athena'nın beraber betimlendiği sahnenin bir gem üzerinde olduğuna daha önce değinmiştik. Yunan seramik sanatında geç arkaik evreye tarihlenen Attika kökenli bir hydria üzerinde; Hektor'un Akhilleus tarafından sürüklenmesi ile birlikte Troia surlarının betimlendiğini daha önce incelediğimiz friz (7) üzerinde görmüştük (Smintheion 162 vd., dipnot 520). Boston hydriasının sol kenarında Dor düzeninde bir yapının yandan tasviri yer alır. Ön avlu görünümündeki alanda sağ elini yukarı kaldırmış uzun giysisi (khiton) ve üzerine attığı himationu, elinde tuttuğu asası ve sakalı ile kısmen profilden Priamos, yanında yine profilden betimlenmiş

Hekabe görülür. Yine Boston Güzel Sanatlar Müzesi'nde saklanan ve çok tahrip olmuş kırmızı figür tekniğinde yapılmış kylix üzerinde, Priamos ile Hekabe, oğullarının Akhilleus tarafından sürüklenmekte olan ölüsüne bakar biçimde betimlenmişlerdir (Smintheion 162 vd., dipnot 521). Hellenistik Dönem'in meşhur Homeros çanakları üzerinde, İlyada ve Odysseia Destanı'ndan birçok konunun betimlendiğini biliyoruz. Bugün Mannheim Reiss Müzesi'nde saklanan ve daha önceki frizi (7) incelerken gördüğümüz Homeros çanağı üzerinde arka planda İlion'un ve surlardan olayı izleyen Hekabe'nin adlarını görürüz (Smintheion 162 vd., dipnot 523). Thensa Capitolina bronz kabartmaları üzerinde Akhilleus'un Hektor'u Troia surları önünde sürüklerken, sahneyi surlardan Hekabe ve Priamos'un izlediğine değinmiştik (Smintheion 162 vd., dipnot 524). Andromakhe'nin de sahnede olduğu örneklerden biri, Kudüs'te ele geçen bronz oinochoedir. Sahnede henüz Akhilleus Hektor'u kovalamakta ve Troia surlarından ise Priamos, Hekabe (resim 24) ve genç bir kadın-Andromakhe olayı seyretmektedirler. Ancak sahnedeki olay henüz İlyada'daki gibi sonuçlanmamıştır (Smintheion 162 vd., dipnot 525). Budapeşte Milli Müzesi'nde saklanan Roma Dönemi kabartma üzerinde, Troia surları ve Akhilleus-Hektor sürüklenme sahnesi betimlenmiştir. Surun sol kenarında uzun giysiler içinde iki figür yer alır. Soldaki birinci figür olasılıkla Hekabe, sağındaki ise dinamik yapısı ile büyük olasılıkla Andromakhe olmalıdır (Smintheion 162 vd., dipnot 526). Destanda da Andromakhe'nin buna benzer bir harekete girişmesinden ötürü, eltisi veya görüncesi tarafından engellenir (A. Erhat, XXII 473 vd.). Andromakhe, Priamos ve Hekabe'nin beraberce betimlendikleri güzel örneklerden biri, Reggio Calabria'da ele geçen kireç taşı lahit parçasıdır (Smintheion 163 vd., dipnot 528). Koruna gelen lahit yüzünde sur duvarları ve mazgallar yer alır. Mazgallar arasında ise soldan sağa Andromakhe, Hekabe, sakallı ve Frig şapkası ile Priamos görülür. Aile, surların önünde olayı izler. Mısır'da ele geçen ve bugün British Museum'da saklanan terracotta kandil kulpu üzerinde; Hekabe ve Priamos'un surlardan olayı izlerken betimlendiği görülür. Ayrıca Priamos'un tasviri önceki Reggio Calabria lahitiinde görülen, Frig takkesi ve sakalı ile çok benzerlik gösterir (Smintheion 163 vd., dipnot 529). Andromakhe, Priamos ve Hekabe'nin Galya'da ele geçen terracotta madalyon üzerinde, Troia surları önündeki acıklı olayı izler biçimde isimleriyle birlikte betimlendiğini görürüz (Smintheion 163 vd., dipnot 530). Surların solunda yer alan Andromakhe, destanda terennüm edildiği gibi, kendisini surlardan aşağı atmak ister biçimde gösterilmiştir. Smintheion frizinde de (8) Andromakhe'nin söz konusu harekete teşebbüs ettiğini, ancak yanında ona belden sarılan bir diğer kadının, onu engellediğine daha önce değinmiştik. Geç Roma Çağı'na tarihlenen madalyon üzerinde betimlenen İlyada kurgusu,

Smintheion frizlerine (7,8) syntax ve düşünce bakımından yakın örnekler olarak tanımlanabilir. Ancak Galya madalyonunda ve gördüğümüz diğer örneklerde, sürüklenme ve surlardan olayı izleme betimlemelerinin aynı yüzey içinde betimlendiklerini gördük.

Mimari tasarıma bağlı Smintheion plastik yapıtları içinde, genelde aynı alanda iki konunun betimlendiğini, incelediğimiz örnekler arasında gördük. Fakat son incelediğimiz iki frizde (7,8) birbirlerini konu sıralamalarıyla tamamlamalarına karşın, yontucuların destanın dizelerini iki veya üç ayrı levhada düzenlediklerini söyleyebiliriz. Son olarak vereceğimiz örnek yine Bernay-Berthouville gümüş oinochoelerinden ikincisidir (Smintheion 163 vd., dipnot 531). Hekabe ve Priamos, Troia sur duvarlarından olayı izlerler. Priamos sahnenin solunda yer alır. Priamos yine Frig takkesi-şapkası ve sakalı ile betimlenmiştir. Hekabe ise, kocasının sağında kollarını havaya kaldırmış biçimde bağırarak olaya katılmaktadır. Verdiğimiz örneklerin ışığı altında, Akhilleus'un can dostu Patroklos'un öcünü almak için, Hektor'u öldürdükten sonra ayak bileklerinden arabasının arkasına bağlayarak, Troia surlarının çevresinde, katafalkın ve olasılıkla da mezarın çevresinde üç kez dolaştırdığını Homeros'un tasvirlerinden bilmekteyiz. Yunan ve Roma sanatında sevilerek bir çok kez işlenen bu olayın, İlyada'da anlatılan ilk sürüklemenin Smintheion frizlerinde de (7), betimlendiğini yukarıda verdiğimiz örnek ve tekliflerle örtüştüğünü varsayabiliriz. Smintheion frizinde (8) yer alan figürlerin büyük olasılıkla söz konusu olayı izleyen Priamos, Andromakhe, Hekabe ve diğerlerinin de Cassandra veya Helena ile Tanrı Apollon olduklarını ileri sürebiliriz. Verdiğimiz karşılaştırma örnekleri içerisinde Andromakhe'yi engelleyen kadınlardan birine ve Apollon'a rastlama olanağımız bugün için yoktur. Ancak birbirini izlediğini varsaydığımız bu iki friz levhası (7,8), bizce destanda terennüm edilen olayların, yontucuların tercihlerine göre betimlenmiş görsel yapıtlardır.

Priamos'un Akhilleus'dan Hektor'un Cesedini Geri Almaya Gitmesi

Friz (9) Resim 25

İlyada Kitap XXIV

Hektor'un cesedinin geri alınması.

I. Hektor'un cesedinin geri getirilmesi için hazırlıklar (İl. XXIV 1-467).

1- Akhilleus'un Hektor'un cesedine-ölüsüne karşı kötü davranması (İl. XXIV 1-21) [11. gün kötü davranma].

- 2- Tanrıların tavsiyeleri: Zeus, Thetis'e olayı aktarır ve oğlu Akhilleus'un Hektor'un cesedini serbest bırakması için harekete geçmesini ister (İl. XXIV 22-142).
- 3- Zeus, İris aracılığı ile Priamos'a Akhilleus'un karargâhına gitmesi için haber salar (İl. XXIV 143-187) [41. gün (XXIV 31)].
- 4- Priamos Akha'ların karargâhına gider, ona Akhilleus'un çadırına-barakasına kadar Hermes refakat eder (İl. XXIV 188-467) [42. güne dönen gece (XXIV 351)].

Smintheion plastik yapıtları içinde özgün ölçüleri ile korunmuş en iyi örneklerden olan bu friz (9) bloğu, H.Weber tarafından Gülpınar'da görülmüştür (Smintheion 164 vd., dipnot 532). Frizin sol bölümünde, sol yöne betimlenen iki at ve bunların çektikleri araba yer alır. Sakin duran atlardan öndekinin başı kayıp, içtekinin ise korunan başı geriye dönüktür. Arabanın tekerlekleri 6 ispitlidir. Araba vagonu içinde arabacı betimlenmiştir. İçteki atın yularının gergin olması, atın başını geriye çevirmesine neden olmuştur. Arabacı kısa kollu bir khiton giymiştir. Üzerinde olasılıkla bir manto olmalıdır. Arabanın arkasında arabacı gibi sağa dönük, iri vücutlu, sakallı ihtiyar bir erkek figürü ayakta durur biçimde betimlenmiştir. Sağ kolun hareket izi ile sol kolun dirsekten bükülü biçimi, ellerinde bir cisim tutmuş olması ihtimalini verir. İhtiyar adam da arabacı gibi khiton ve manto giymiştir. İhtiyar adam arabanın sahibi olmalıdır. İhtiyar adamın karşısında, frizin sağ kenarında vücudunun yarısı tahrip olmuş, sağ kolu ile karşısındaki ihtiyarın sol koluna, dirseğine dokunur biçimde betimlenmiş üçüncü bir figür yer alır. Sağ kolunda, bilekte görülen hafif plastik halka biçimindeki bilezikle, figürün bir kadına ait olduğu söylenebilir (resim 25). Bu friz levhası (9) üzerinde yer alan araba, arabacı, ihtiyar adam ve karşısında yer alan figür ile oluşturulan tasvirin bir veda veya karşılama sahnesi olması mümkündür (Smintheion 167 vd., dipnot 535). Friz üzerinde betimlenen olay, bir yapının önünde olasılıkla bir avlu içinde geçmektedir. Daha önce incelediğimiz Smintheion plastik yapıtları gibi, friz (9) levhası üzerinde betimlenen bu sahnenin de İlyada'dan alındığını söyleyebiliriz (A. Erhat, XXIV 117-122). Destanda Akhilleus'un, Patroklos'un öcünü almak için Hektor'u öldürdükten sonra hırsına yenilerek onun ölüsüne dahi eziyet ettiğini görürüz. Bu olay krallık ailesini çok üzer ve cesedin geri alınması için girişimlerde Zeus'un etkin olduğu görülür. Zeus, İris aracılığıyla Akhilleus'un annesi Thetis'i devreye sokar (A. Erhat, XXIV 133-140). Zeus'un arzusunu ileten Thetis, oğlundan olumlu yanıt alır. Priamos'un Akhilleus'un karargâhına gitmesi gerektiğini İris aracılığı ile Priamos'a duyurur (A. Erhat, XXIV 143-147). Zeus'un taraf

değiştirmesi karşısında Troia surları içinde bir hareketlilik, bir ümit ışığı doğar. Hazırlıkların sarayın iç avlusunda olduğunu, arabanın Priamos ile arabacısı tarafından hazırlandığını ve olaya Hekabe'nin de katıldığını görüyoruz (A. Erhat, XXIV 281-287). Destanın 24. bölümünün içeriğinde; friz (9) üzerinde betimlenen insan figürleri soldan sağa doğru şöyle sıralamamız mümkündür: Arabanın içinde Priamos'la birlikte atları koşan ve daha sonra arabayı kullanacak olan uşak İdaios, ortada yer alan iri sakallı figürün Priamos ve karşısında duranın ise, Hekabe olması uygundur (resim 25) (Smintheion 164-170). Bu konunun herhangi bir Yunan vazosunda betimlendiğini açık bir biçimde söyleme olanağımız yoktur (Smintheion 169 vd., dipnot 537). Ancak Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen kitap resimleri içinde Priamos'un yola çıkış sahnesine ait örnekler yer almaktadır. Bu tasvirlerle İlias Ambrosiana kitap resimleri içinde rastlarız. Bu betimlemeler arasında söz konusu üçlü ve yük arabası ile Priamos'un yalnız kullandığı araba ve Hekabe'nin tasvir edildiği sahneler, benzer örneklerdir (Smintheion 169 vd., dipnot 538). İlias Ambrosiana minyatüründe betimlenen sahne, Smintheion frizi (9) ile örtüşür. Arabanın içindeki figür, daha önce belirttiğimiz İdaios'tur. Yola koyulacak olan efendisi Priamos'un karısı Hekabe ile vedalaşmasını beklemektedir. Destanda Hekabe'nin sağ eli ile Priamos'a verdiği armağan, Zeus'a sunulması gereken şarabın konduğu sağırak olmalıdır.

Priamos ile Akhilleus'un Karşılaşması

Hektor'un Cesedinin Geri Alınması

Friz (11) Resim 26

İlyada Kitap XXIV

Akhilleus ile Priamos'un Hektor'un cesedinin geri alınması için bir araya gelmeleri.

- 1- Priamos'un ricası; ortak yas tutma; Akhilleus'un Hektor'un cesedini geri vereceğine söz vermesi (İl. XXIV 468-571).
- 2- Akhilleus'un kurtulmalık olarak getirilen armağanları alması. Hektor'un cesedinin hazırlanması ve Priamos ile birlikte yemek yenmesi (İl. XXIV 572-627).
- 3- Akhilleus, Hektor'un törenlerle gömülmesi için, Priamos'a 11 günlük ateşkes ilan ettiğini söylemesi (İl. XXIV 628-676).

Friz (11) levhasının sol bölümünden çok az bir parça korunmuştur. Korunan yüzey üzerinde olasılıkla yarı çıplak bir erkek figürü sola yönelik bir

biçimde tasvir edilmiştir. Belden itibaren göbek altında devam eden, bir kumaş yığını ile sarılı olan vücudunun üst bölümü çıplaktır. Sola dönük bir biçimde, olasılıkla bir kline üzerinde yarı uzanır bir şekilde betimlenmiştir. Figürün sağ kolu omuzdan ileri doğru uzatılmıştır. Friz parçasının bu boyutlarda gün ışığına çıkarılması nedeniyle üzerinde tasvir edilen konu veya kişiyi saptamada güçlüklerle karşılaşmaktayız. Ancak, Smintheion plastik betimlemeleri içinde yerini ve konusunu belirlemek mümkündür. Yaşlı Priamos'un Akhilleus'a gidip oğlunun ölüsünü istemesi, tanrıların Priamos'u cesaretlendirmesinden kaynaklanır. İlyada Destanı dışında (A. Erhat, XXIV 460-562) Yunan ve Roma sanatında Priamos'la Akhilleus'un karşılaşması, görsel sanatın çok çeşitli dallarında karşımıza çıkar. Homeros İlyada'nın XXIV. kitabında, Priamos'un Akhilleus'a olan ricasını çok görkemli bir biçimde anlatmıştır.

Smintheion frizinde (11) çok tahrip olmuş kline üzerinde uzanmış erkek figürü, olasılıkla İlyada'nın dizelerinde geçen, halâ arkadaşının yasını tutan Akhilleus olmalıdır (resim 26). Frizin büyük bölümünün ele geçirilememesi, destanda anlatılan ve olaylar içinde yer alan kişileri tanımlamamıza imkân vermez. Bugün Berlin'de sergilenen Korinth stilinde yapılmış bronz ayna kabartması üzerinde Priamos ve Akhilleus beraber betimlenmiştir. Bu eser Arkaik Çağ'ın ilk örneğini teşkil eder (Smintheion 175 vd., dipnot 540). Attika siyah figürlü vazoları üzerinde de Akhilleus ile Priamos'un karşılaşması tasvirlerine rastlarız. Atina ve Edinburg'da korunan lekythoslar (Smintheion 176 vd., dipnot 541), Kassel, Oxford, Paris, Toledo ve Leipzig'de sergilenen amphora ve parçaları üzerinde aynı konu değişik anlatımlarla betimlenmiştir (Smintheion 176 vd., dipnot 542). Akhilleus'un uzandığı klinenin altında Hektor'un cesedi, hemen hemen iyi korunmuş bütün yapıtlarda karşımıza çıkar. Smintheion frizinin (11) çok küçük bir bölümünün ele geçirilmiş olması, aynı sahnenin var olduğunu söylemeyi güçleştirir. Toledo amphorasında betimlenen sahnede; Akhilleus sağ kolunu gergin bir biçimde ileri uzatmış durumdadır. Elinde kendisine kurtulmalık olarak verilen gümüş veya altında bir phiale tutmaktadır. Smintheion frizinde de sağ kolun ileri doğru yaptığı hareket, aynı sahnenin işlendiğini akla getirir. Attika kırmızı figür tekniği ile yapılmış vazolar üzerinde de aynı konunun değişik biçimlerde tasvirlerine rastlarız. Kırmızı figür tekniği ile betimlenmiş Güney İtalya Apulian vazoları üzerinde de aynı temaları izlemek mümkündür (Smintheion 176 vd., dipnot 544). Akhilleus'la Priamos'un karşılaşması, Hellenistik Dönem Homeros kapları üzerinde de benzer örneklerle temsil edilir (Smintheion 176 vd., dipnot 545). Tyros nekropolünde bir mezarda ortaya çıkarılan çok tahrip olmuş resimde; Akhilleus yarı çıplak vaziyette, taht benzeri bir sandalyede oturur biçimde betimlenmiştir (Smintheion 177 vd., dipnot 549).

Akhilleus'un ileri ve aşağı doğru uzattığı sağ elini, önünde diz çöken ve Doğu Anadolu giysileri içindeki Priamos'un öptüğü görülür. Smintheion frizinde (11) betimlenen yarı çıplak Akhilleus ile Tyros örneğindeki Akhilleus resmi, birbirlerine çok yakındır. Tabula İliaca levhalarında Akhilleus'la Priamos'un karşılaşmasını parçalar halinde; New York, Paris ve Roma Kapitol Müzelerinde görmek mümkündür (Smintheion 177 vd., dipnot 552). Priamos'un Akhilleus'un elini öpmesi sahnesi Smintheion frizlerinde ele geçirilememiştir. Ancak bu düzenleme karşılaştırma için verdiğimiz benzer örneklerde ortak bir stil olarak tanımlanır. Ancak Smintheion frizini (11) bu tanımın içine sokmamız oldukça zordur. Anadolu'da Adana, Antalya ve Bursa Müzelerinde sergilenen Roma Çağı lahit ve lahit parçalarında Akhilleus'un Hektor'u öldürdükten sonra sürüklemesi ile Priamos'un rica için geldiği sahneler yer almaktadır (Smintheion 177 vd., dipnot 557). Smintheion plastik yapılarındaki konu bütünlüğünü düşünürsek; Priamos'un Zeus'un yüreklendirmesinden güç alarak ve armağanlar getirerek oğlu Hektor'un cesedini Akhilleus'dan geri isteme sahnesi, sağlam ele geçirilemeyen bu Smintheion friz parçası üzerinde betimlenmiş olmalıdır.

Andromakhe'nin Hektor'un Arkasından Ağıt Yakması Hekabe ve Helena

Friz (12) Resim 27

İlyada Kitap XXIV

Hektor'un cesedinin Troia'ya getirilmesi.

Ölü ağıtları ve Hektor'un gömülmesi [42. gün].

- 1- Hermes Priamos'u oğlunun cesedi ile gece yola çıkmaya teşvik eder ve Skamandros nehrine kadar onlar refakat eder (İl. XXIV 677-697).
- 2- Priamos'un Hektor'un ölüsü ile Troia'ya varışı, Kassandra'nın çılgılığı, Troia'lıların yas tutmaları (İl. XXIV 698-718).
- 3- Andromakhe, Hekabe ve Helena'nın Hektor'un yasını tutmaları, ağıtlar yakmaları (İl. XXIV 719-775).
- 4- Hektor'un gömülmesi (İl. XXIV 776-804) [51. gün].

Çok tahrip olmuş friz (12) bloğu üzerinde, ortada oturan bir kadın figürü, betimlenmiştir. Yüzü ve bacaklarının büyük bir bölümü tahrip olmuştur. Kadın başında rüzgardan uçuşan bir tül taşımaktadır. Cepheden betimlenen kadın figürünün sağında çok tahrip olmuş bir sandalye üzerinde oturan

olasılıkla bir kadın figürünün izleri görülmektedir. Sahnenin solunda ise yandan betimlenmiş, olasılıkla yeni bir kadın figürünün izleri bulunmaktadır (resim 27). Ortada betimlenen ana figürün iyi bir biçimde korunmuş olması friz üzerinde betimlenen konunun tamamlanmasında bize yardımcı olur. İlyada dizelerine bakarak (İl. XXIV 719-762), tasvir edilen figürlerin tanımını yapabiliriz. Homeros'un dizelerinden Hektor'un ölüsünün Troia'ya getirilişini ve karısı Andromakhe, annesi Hekabe ve yengesi Helena'nın beraberce ona ağıtlar yaktıklarını biliyoruz. Smintheion friz parçası (12) üzerinde betimlenen figürleri İlyada'nın ışığı altında adlandırmamız mümkündür. Ortada cepheden betimlenmiş kadın figürü Andromakhe, onun sağında kadın giysisi ile betimlenmiş figür Hekabe ve sahnenin solunda yandan betimlenmiş olan üçüncü figür ise destanda söylenen Helena olmalıdır. Romalılar için Yunan söylencelerinin ne denli önem taşıdığını, sanatlarına yansıttıkları betimlemelerden anlamaktayız. Andromakhe'nin kocası Hektor için tuttuğu yası ve yaktığı ağıtları betimleyen örnekler çok azdır. Akhilleus, Hektor'un cesedini Troia surları etrafında sürüklerken sahnede Priamos ve ailesi ile birlikte Andromakhe'nin de yer aldığını daha önce bazı örneklerde izlemiştik (Smintheion 181 vd., dipnot 560). Smintheion frizinde (12) kurguya en yakın örnek yine Pompeii duvar resimleri arasından gelmektedir (Smintheion 181 vd., dipnot 562). Pompeii duvar resmi üzerinde; Andromakhe, Hektor'un mezarı başında ağıt yakar biçimde betimlenmiştir. Hektor'un oğlu Astynaks dışında sahnede yer alan kadınlar büyük olasılıkla Hekabe, Helena ve bir yardımcısı olmalıdır. Smintheion frizinde de bizce Helena ve Hekabe arasında kocasına ağıt yakan Andromakhe betimlenmiştir.

Smintheion kutsal alanında gün ışığına çıkarılan mimari düzen içinde yer alan plastik yapıtların iki önemli kümesini incelemiş bulunuyoruz. Bunlar Homeros'un İlyada Destanı'nın betimlemelerinin işlendiği, Columna caelata ve bir grup friz levhalarıdır. Antik çağların en büyük ozanı Homeros'un İlyada Destanı'nda bize anlattığı, "İnsanlar ve Tanrılar" dünyasının Troas Bölgesi'nde Smintheion kutsal alanı dışında herhangi bir yerde plastik sanat aracılığı ile bu kadar görkemli bir biçimde betimlendiğini söylememiz mümkün değildir. Bu düşünce ve uygulama bizce Anadolu insanının yurttaşları Homeros'a olan şükranlarının bir göstergesi olmalıdır. Troia Savaşı antik çağlardan beri Batılıların Anadolu topraklarına olan istilâ emellerinin başlangıcını simgelemesi açısından tarih için ne kadar önemli ise; bizce Homeros için de büyük acılara yol açmış olan önemli bir top yekun savaşı. Smintheion plastik yapıtları içinde anlatılan İlyada betimlemelerinin, zamanla uğradıkları tahribat nedeniyle çok az bir bölüm koruna gelmiştir. Ancak tapınakta ele geçirilen malzeme, İlyada kurgusunu anlamaya ve

tamamlamaya yeterlidir. Sonuç olarak, Smintheion kabartmaları özünü Homeros dünyasından alır. Bu özü tanrılar ve insanlar, tanrılar ile Akha-Troia savaşları, olayların temelini oluşturanların ise tanrılar, tanrıçalar, kral-lar, kadınlar ve kahramanların olduğunu söyleyebiliriz.

Kısaltma Listesi

A. Erhat : Erhat, A.-Kadir, A., *Homeros İlyada*, İstanbul, 1967.

İl. : İlyada.

Smintheion : Özgünel, C., *Smintheion Troas'ta Kutsal Bir Alan*, Ankara, 2001.

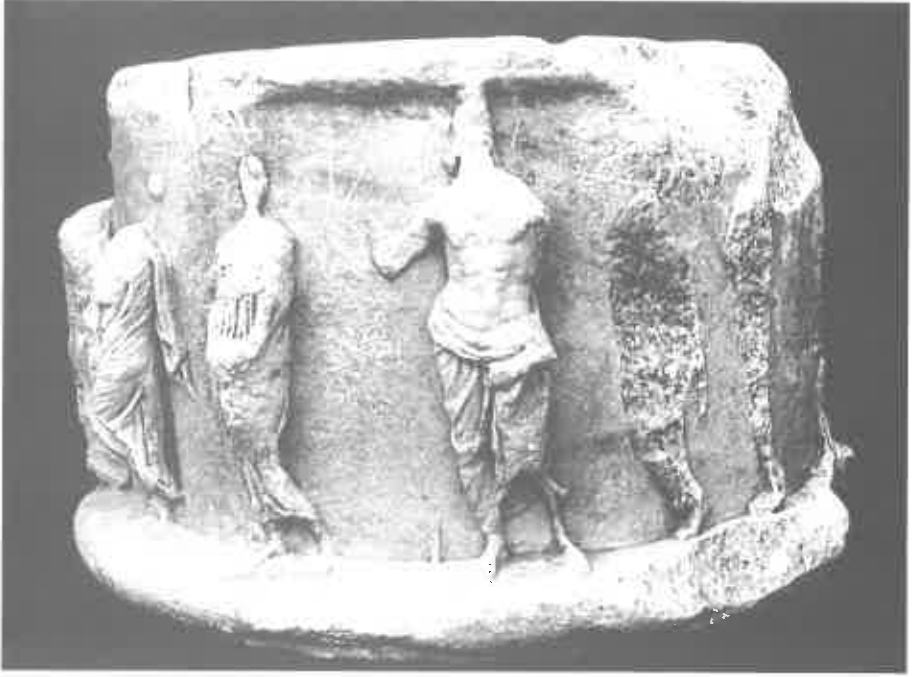
Prof. Dr. A. Coşkun Özgünel
Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Klasik Arkeoloji Ana Bilimdalı
06100 Sıhhiye/Ankara

Resim 1 1980 yılı Apollon Smintheus tapınağı (A. Şengören'e ait yağ mengersi)

Resim 2 2002 yılı Apollon Smintheus tapınağı (anastylosis çalışması güneybatı köşe)

Resim 3 Columna caelata 1; Zeus ve Musa'lar

Resim 4 Columna caelata 1; Zeus ve Musa'lar

Resim 5 *Columna caelata* 1; Artemis

Resim 6 *Columna caelata* 1; Leto

Resim 7
Columna caelata 1; Apollon

Resim 8 *Columna caelata* 2; Kalkhas, Agamemnon-Chryses ve Chryseis

Resim 9 *Columna caelata* 2; Chryseis ve öküz – kağı arabası

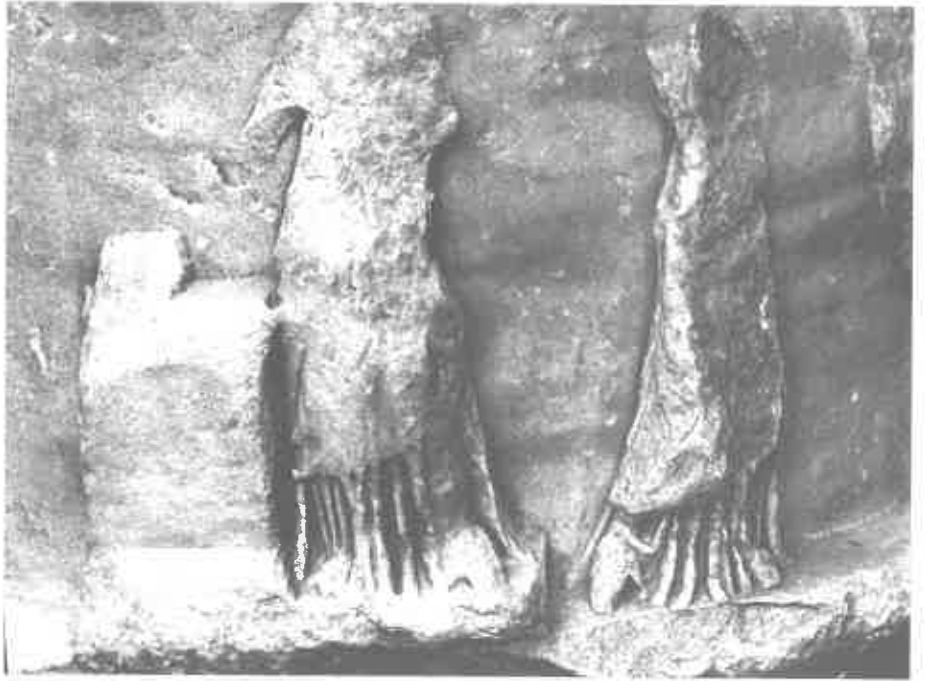

Resim 10 *Columna caelata 2*;
Athena, Akha
gemisi, ok ve yayı
ile Apollon ve
yerde yatan ölmüş
Akha askerleri

Resim 11 *Columna caelata 3*;
Koyunlarla sunağa
gidenler, Odysseus ve
diğerleri Metal testicik
taşıyan genç

Resim 12
Columna caelata 3;
Metal testicik
taşıyan genç
ve Rombos?

Resim 13 *Columna caelata 3; Sunak, rahibe ve Chryseis*

Resim 14 *Columna caelata* 3; Chryseis ve iki kurbanlık boğa

Resim 15 *Columna caelata* 3; Zeus ve Thetis

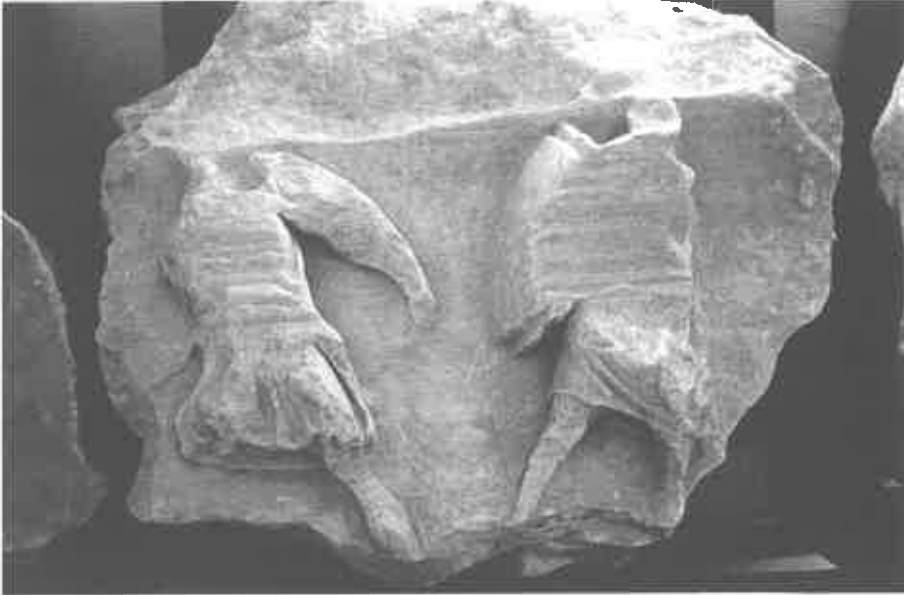
Resim 16 Boğa ve girland bezemeli Columna caelata

Resim 17 Friz (1) ; Akhilleus, Chiron, Hermes, Thetis ve Peleus

Resim 18 Friz (2) ; Menelaos, Aias ve yerde yatan Patroklos

Resim 19 Friz (3) ; Menelaos ve Podes

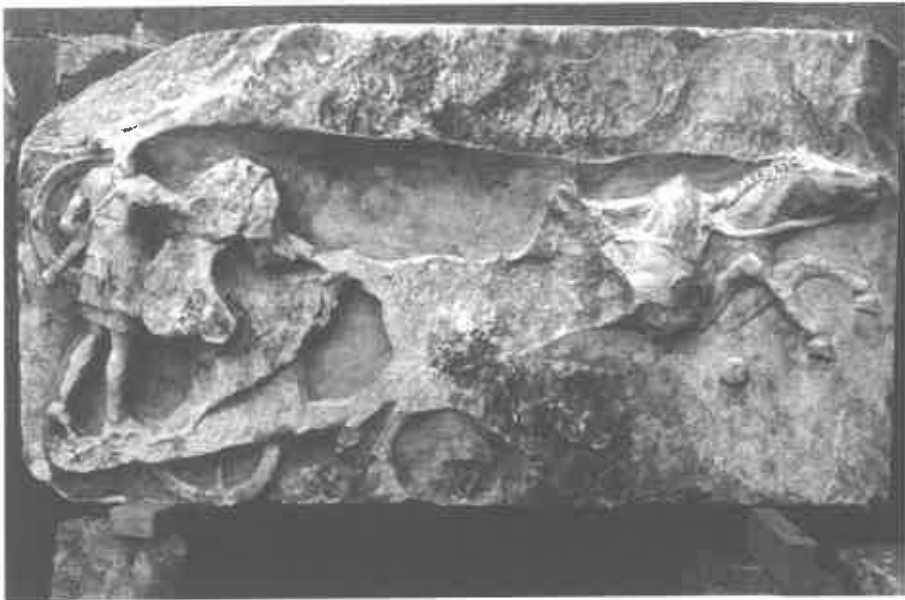
Resim 20 Friz (4) ; Akhilleus, klinede yatan Patroklos, Thetis veya Briseis, Klinenin altında Akhilleus'un yeni zırhı ve kalkanı. Nestor, Phoiniks ve Odysseus

Resim 21
Friz (5) ; Zeus

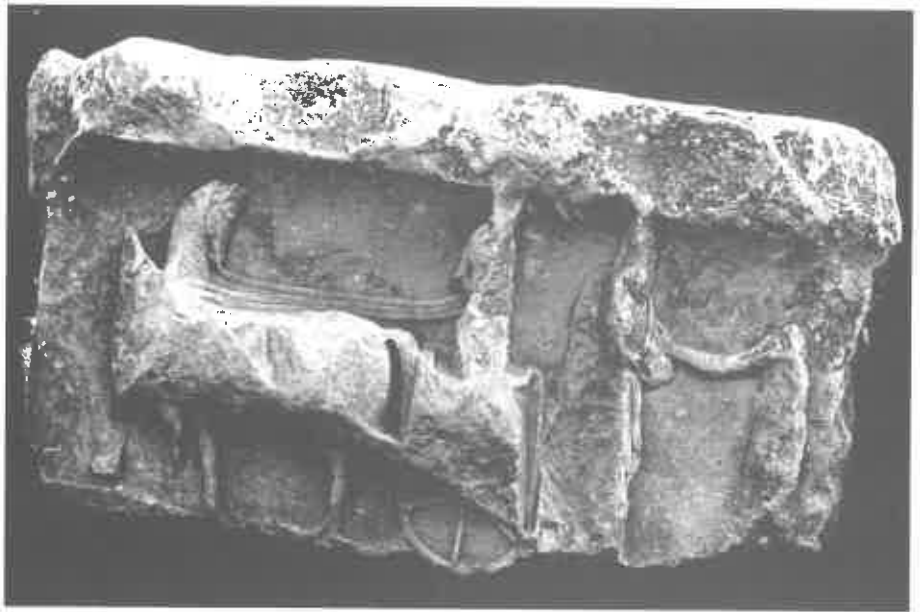
Resim 22 Friz (6) ; Athena-Akhilleus, Hektor kavgası-Apollon

Resim 23 Friz (7) ; Akhilleus ve Automedon, Hektor'un cesedinin sürüklenmesi

Resim 24 Friz (8) ; Priamos, Kassandra ve Andromakhe, Apollon, Hekabe, Troia Surlarından Hektor'un sürüklenmesini izliyorlar

Resim 25 Friz (9) ; İdaios, Priamos ve Hekabe

Resim 26 Friz (11); Akhilleus, Priamos karşılaşması

Resim 27 Friz (12); Helena, Andromakhe ve Hekabe; Hektor'a ağıt

